

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΖΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΑΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

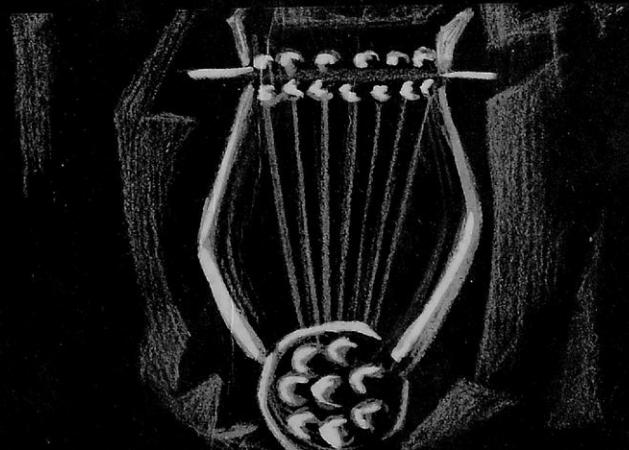
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1965

ΜΑΡΙΑ ΙΑΝΝΟΥ
Στ^η

α
ε

ΟΥΕΡΓΙΑΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

17366

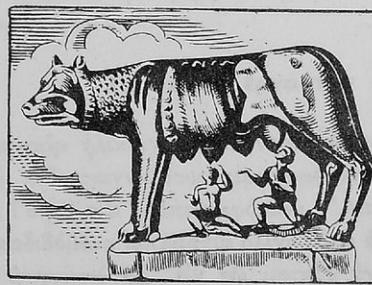
ΟΥΡΠΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑ
(ΙΑΤΩΛΗ)

Σταύρωση
μεταποίηση

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ (ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1965

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΣ

ΟΥΠΤΙΛΙΟΥ ΑΙΓΑΙΑ
(ΕΚΔΟΤΑ)

ΤΕ ΣΙΕΑΤ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΑΚΙΑΣ ΔΙΑΖΩΜΑΣ ΤΟΝΙΖΑΤΙΟ
ΣΟΣ ΣΙΑΜΗΝΑ ΙΩ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργιλίου

‘Ο Πόπλιος Οὐεργύλιος (ἦ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π. Χ. εἰς τὰς “Ανδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. ‘Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργιλίου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικάς, κτηνοτροφικάς καὶ μελισσοκομικάς ἔργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδευσιν. ’Ἐν Κρεμώνῃ δὲ Οὐεργύλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι’ εύρυτέρας σπουδάς. ’Ἐκ Μεδιόλανου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὄνομαστῷ ρήτοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἡσθάνετο πρὸς τὴν ρητορικήν. ’Ἐπιστρέψας εἰς τὰς “Ανδεις ἡσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιημάτια, **Κατὰ Λεπτὸν** (C a t a l e p t o n) ἐπιγραφόμενα. ’Απὸ τὰ σωζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια δόλιγα εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἀνατίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. ’Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοϊντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἤξιούντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἀνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π. Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π. Χ. ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, δόπιος καταλάβουν τοὺς ἄγροὺς τῆς Κρεμώνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἔζηρεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως ὅλως καὶ κατ' ἴδιαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἄγροὺς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π. Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὄριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ' ὁ Ὁκταβιανὸς εὐνοϊκῶτατα διακείμενος πρὸς τὸν ποιητήν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τοῦ Μαυκήνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π. Χ. ἀποχωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π. Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὃπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὄποια ὥμιλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὄποιον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπός του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εύρισκε τὸν Λύγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἡλικίσεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἡθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρινδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22^η Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ δστᾶ του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἔζης διστίχου, ὃπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του :

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή : ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφήρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βοσκὰς (βουκολικὰ ποιήματα), ἄγροὺς (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετά τὸ ποιημάτια ἔκεινα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Οὐεργίλιου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἑτῶν (41 - 39 π. Χ.) καὶ εὑθὺς ὑστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ δποῖα συνήθως Ἐκλογαῖ (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεῖς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ δποίου ηγχαριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὑρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικὰ δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεόκριτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαίτων ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικὰ ἐποίησε τὰ **Γεωργικὰ** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἔργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν δποίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π. Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ δόθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον ("Ἐργα καὶ Ἡμέρα"). Ἀλλὰ τὴν ὅλην, τὴν δποίαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανεισθη οὗτος καὶ ἐξ ἀλλων Ἐλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάτωνος, Οὐάρρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προστήρμοισε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσην κομψότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

Ἡ Αἰνειάδος. Ἀπὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἡμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἔθνικου ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικὴν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲ μύθους καὶ ἴστορικὰς παραδόσεις. Ἐξ ἄλλου ἡ γλώσσα τῶν, λίαν κατάληγος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πρᾶξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἢν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντά εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. 'Αλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς "Ἑλληνας, ἄλλοι δὲ εἶναι χρονογράφοι ἀπλοῖ καὶ ἀτεχνοὶ παρουσιάζοντες ἔργα θελγήτρου καὶ χάριτος ἄκμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργύλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ τὴν ἐποποίηταν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἴστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος ἔθνικόν. 'Η Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα, μὲ τὸ ὄποιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής· δύντως ἡ ὑπόθεσίς του, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι καλλίστη. Ἐξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀρχήιαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἤλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἔμελες νὰ δοξασθῇ τοιουτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ιουλίων, γινομένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ιούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. "Ἐπειτα εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ" Εθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηγάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμμήθη δὲ τὸν "Ομηρον, οὔτινος τὴν μὲν Ὁδύσσειαν ἡκολούθησε ποιῶν τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἐν ποίημα. Παρ' Ὁμήρῳ εὑρίσκομεν μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ 306 κ. ἐ.) :

ἢδη γὰρ Ποιάμου γενεὴν ἥχθηρε Κρονίων·
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τοχέσσιν ἀνάξει
καὶ παίδων παίδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ Ὁμήρου εὑρίσκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. 'Ο Σικελιώτης ποιητής Στησίχορος (622 - 533 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἔξω τῆς

Τρωικῆς χώρας. 'Απὸ τοὺς περὶ τὸν Ζον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. 'Απὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῆθος εἰς τὴν Ρώμην· ητο δὲ ἀρκετὰ γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναΐβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπου του Βελλονίου Ροεπίσιου διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἀφίξιν.

'Η Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἰματηρῶν ἀγώνων εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἀρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὡφείλετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτούς (*fortuna urbis*). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχώ καὶ ἔρμηνεία γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνείᾳ, ἡ δόπια εἶναι διαπεποιημένη μὲν τὴν πίστιν αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μάθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ιστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δειξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. 'Η θεία πρόνοια ἡθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὧν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἀρξουν τοῦ κόσμου. "Οργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ είμαρμένης (*fatum* ἢ *fata*) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρως, ὁ Αἰνείας. 'Ακολουθεῖ οὗτος τὴν ὄδόν, τὴν δόπιαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὄδὸν αὐτήν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. 'Ἐνίστε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. 'Αλλ' ὁ δισταγμὸς, καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηγεκῆς ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ *pietatem* (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, διταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζῃ.

'Ο ποιητὴς εὐαίσθητος ὡν καὶ εὐγενῆς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

‘Ο Ούεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἡτις ἔκινησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. ‘Ο Προπέρτιος, 2, 34, 61, λέγει : Cedite, Romani scriptores, edite, Graii, ne scio quid maius nascitur Iliade (ὑποχωρήσατε, Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε, “Ελληνες, ἀγνοῶ τι μεγαλύτερον τῆς Ιλιάδος γεννᾶται).

Ἡ Αἰνειάς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνεδησιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, ὅπως τὸ καύσῃ αὐτός. Ἡ ἀπαίτησίς του εύτυχῶς δέν ἔξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, ὅπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὔγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπέξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. ‘Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι’ ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπὼν, ἀφ’ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσ...ν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνειάς, ἀνὴρ εὐσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπτετίας, μέλλων νὰ γίνη ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν ὄργην καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς “Ἡρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ὄργης. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ “Ἡρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὕτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι δὲ στόλος τοῦ Αἰνείου, διὸ ἡ μοῖρα ἔχει δρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἔξαιρετικὰ εύνοοιμένην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. ’Επὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς “Ἡρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, ὃν πείθει μὲν παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγη-
νευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφο-
δρὰ τρικυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαι-
νονται καταποντισθέντα. Ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ
ὅποίου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν
γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς
Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. Ἡ Ἀφροδίτη
πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία
διὰ τὸν ἀδικὸν αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυ-
χᾶζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὄμαδα τῶν κατα-
διωκομένων Τρώων, οἱ ὅποιοι θὰ γίνουν ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ
ἀρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην
ἐξέρχεται εἰς ἔξερεύησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὠραιοτάτη, λυτὴν
ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὕμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν
Αἰνείαν ὅτι εὑρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης
ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδώ, ἡς τὴν ἴστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται.
Ἐπίσης δὲ ἀγγέλει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅτι οἱ ἑταῖροι του, οὓς θεωρεῖ ἀπο-
λεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἥτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ
Θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὕτη ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ
βαδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θέόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργά-
ζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἡρας εἰσελθόντες
ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν
πόλεμον εἰκονιζούσας. Ἀναθαρροῦν, ὅτε ἡ βασίλισσα Διδώ μεγαλο-
πρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ
ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἔθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην
τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρ-
τύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπη-
κόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην
πρὸς τοὺς ἔνους συμπεριφοράν, τὴν ὅποιαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφα-
λείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα,
ὅτι εἰναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ ὁ ἀρχηγός
των Αἰνείων, ἐπιλέγει, νὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνείαν, ἀπὸκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἔαυτὸν ὁ ἥρως, ὃς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. Ἡ Διδώ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ μὲν τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, ὅπου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸν παρίσταται καὶ ὁ Ἐρως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. Ἡ Διδώ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ φευδοῦς Ἰούλου, ὅπως ὀνομάζεται ὁ Ἀσκάνιος, τὰ δῶρα, ἣτοι ἐσθῆτα τῆς Ἐλένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν Ἰουλὸν ἀγνοεῖ ἡ δυστυχής βασίλισσα τίνα ἴσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κράτει. Τὸ συμπόσιον ἔξακολουθεῖ, τοῦ ἀοιδοῦ Ἰώπα μὲν τὴν λύραν του ἄδοντος. Ἡ Διδώ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πριάμον, τὸν Ἐκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. Ὁ Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπτείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἑλληνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος ὁ ἵππος; ἢτοι ἀφιέρωμα; ἢτοι δόλος; Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόων ἱκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑπόπτον τῶν ἔχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες δόηγοιον νεαρὸν "Ἑλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος ὁ Σίνων, ὅστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἀστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἔαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ Ἑλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγήν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὅπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν Ἑλλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἀμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόδοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράχοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἔπου ἔξαγονται οἱ ἔχθροι. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὅπνον τὸν "Ἐκτορά, κραυγὰν ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουν. 'Η πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦ λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ δποίου τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίων δάφνην, ὅπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἔκάβη καὶ οἱ θυγατέρες της, ὡς περιστεραὶ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. 'Ο Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. 'Αλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν δλεθρὸν τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. 'Η Ἡρα ἔιφήρης εἰς τὰς Σκαιάς Πύλας βιάζει τοὺς "Ελληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειο ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἔχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνείαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ "Ἐκτορος. 'Αλλ' ὁ πατήρ του Ἀγχίστης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ίκεσίαι τοῦ Αἰνείου καὶ τῆς συζύγου του Κρεούσης οἱ στεναγμοί. 'Ο Ἀγχίστης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ιούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγγυται ὀριστερόθεν καὶ ἀστὴρ διάφτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς φωύων αὐτήν. 'Αναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνείας φέρων ἐπὶ τῶν ὅμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν οὐδὸν "Ιούλον.. 'Η Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἄφαντος. Μάτην ὁ Αἰνείας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα τῆς ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μῆτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν ἄφιξιν του εἰς τὴν Ἐσπερίαν, εἰς τὰς δύχας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. 'Ο Αἰνείας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὅρη.

Βιβλίον III. 'Ο Αἰνείας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του ὑπὸ τὰ δόματα νέων καὶ νέανδων. 'Ο στόλος ἐπιστρέφει ἐκ Τενέδου

εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν διμώνυμον αὐτῷ ἀλλὰ θάμνοι, τῶν δόποίων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἐρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἔγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἄπὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὁποίας κατοικοῦν ἡ Κελαινὼ καὶ αἱ ἄλλαι. "Αρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων, σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ "Αρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν δόποίων αὔται τῇραζον ὅσην τροφὴν ἡρύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὼ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῦνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὔτας τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ Ἀκτιον, ὃπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἄραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἐνθα ὁ Αἰνείας εὑρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. «Ο "Ἐλενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορᾶς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὃν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογνὰ θὰ, ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εἴναι τῆς ἀναπαύσεως του ὁ τόπος». Ἐφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ "Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλ-

λέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὁδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τοῖς Κύκλωψι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καιμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, δῆπου συμβαίνει τοῦ Ἀγγίσου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αίνείου πρὸς τὴν Διδώ διήγησις.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

οτή

Ὑπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italianam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus ^{36γνω} et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem 5
inferretque deos Latio, genus inde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. tantaene animis caelestibus irae ?

βελλική^ν
μέρη.

οφελούσι.

5

10

Στίχ. 81 - 123

Καταγις.

val

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspidē montem
impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis 85
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

85

2

eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;
 ingemit et duplices tendens ad sidera palmas
 talia voce refert: «o terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis
 Tydide! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit! »
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi; tum prora avertit et undis
 105 dat latus; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget miserabile visu —
 inliditur vadis atque aggere cingit harenae.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit: excutitur pronusque magister
 volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum, tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevis Aletes,
 vicit hiems; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbreu rimisque fatiscunt.

Στίχ. 198 - 210

Παρηγορητικὸς λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἔταιρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
 o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
 vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
 accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
 experti : revocate animos maestumque timorem
 mittite ; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.
 per varios casus, per tot discrimina rerum
 tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
 ostendunt : illic fas regna resurgere Troiae.
 durate et vosmet rebus servate secundis ».
 Talia voce refert curisque ingentibus aeger
 spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se praedae accingunt dapibusque futuris : 210

Στίχ. 254 - 296

**Υπάρχεισις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀρρεδίτην παραπονουμένην
 πρὸς αὐτὸν ὥπερ τῶν δεινοπαθεύντων Τρώων.**

Olli subridens hominum sator atque deorum
 voltu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
 oscula libavit natae, dehinc talia fatur :
 « parce metu, Cytherea : manent immota tuorum
 fata tibi ; cernes urbem et promissa Lavini
 moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
 magnanimum Aenean ; neque me sententia vertit. 260
 hic tibi — labor enim, quando haec te cura remordet,
 longius et volvens fatorum arcana movebo —
 bellum ingens geret Italia populosque feroceς
 contundet moresque viris et moenia ponet,
 tertia dum Latio regnantem voderit aestas 265
 ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
 at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
 triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
transferet et Longam multa vi muniet Albam.
hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
his ego nec metas rerum nec tempora pono :
imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
- 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
nasceretur pulchra Troianus origine Caesar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulus, a magno demissum nomen Iulo.
hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies secura ; vocabitur hic quoque votis.
aspera tum positis mitescunt saecula bellis ;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae ; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aenis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στιγ. 441 - 493

Ο ἐν Καρχηδόνι ναὸς τῆς Ἡρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐζωγραφημένων
καὶ δεικνυούσῶν δικτὼ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
quo primum iactati undis et turbine Poeni
effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello
egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
condebat, donis opulentum et numine divae,
aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
ausus et adflictis melius confidere rebus.
namque sub ingenti lustrat dum singula templo
reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
artificumque manus inter se operumque laborem 455
miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
ballaque iam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque et saeyum ambobus Achillem.
¶constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
quae regio in terris nostri non plena laboris ? 460
en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutēm ».
sic ait, atq̄ue animū pictura pascit inani
multa ḡemens, largoque umectat flumine voltum. 465
namque videbat, uti bellantes Pergama circum
hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat cade cruentus, 470
ardentisque avertit equos in castra, priusquam
pabula gustassent Treiae Xanthumque bibissent.
parte alia fugiens amissi Troilus armis
infelix puer atque impar congressus Achilli : 475
fertur equis curruque haeret resupinus inani,
lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
per terrām, et versa pulvis inscribitur hasta.
interea ad templum non aequae Palladis ibant

55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Στίχ. 199 - 233

Ἡ περιπέτεια τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

Hic aliud maius miseris multoque tremendum
200 obicitur magis atque improvida pectora turbat.
Laocoön, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnisi taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectoris quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva tenebant
210 ardantisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsangues, illi agmine certo
Laocoonta petunt, et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
pérfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugiunt saevaque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamat.

Στίχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνείαν νὰ πράξῃ
 ἡ σκιὰ τοῦ Ἐκτορος, καθ' ὅπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit. 270
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quandam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppis ignis,
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios ! ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces : 280
 « o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae ? quibus, Hector, ab oris
 exspectate venis ? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus ! quae causa indigna serenos 285
 foedavit voltus ? aut cur haec volnra cerno ? »
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 « heu fuge, nate dea, teque his », ait, « eripe flammis.
 hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum ; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates :
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere,

- 295 magna pererrato statues quae denique ponto ».
 sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στήχ. 402 - 428

**‘Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
 εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ο θάνατος τοῦ Κοροίβου.**

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis !
 ecce trahebatur passis Priameia virgo
 crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
 410 hic primum ex alto delubri culmine telis
 nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.
 tum Danai gemitu atque erectae virginis ira
 undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
 415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
 adversi rupto ceu quandam turbine venti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus eois
 Eurus equis ; stridunt silvae, saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
 apparent : primi clipeos mentitaque tela
 agnoscunt atque ora sono discordia signant,
 ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
 425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
 procumbit ; cadit et Ripheus, iustissimus unus
 qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
 dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558

Σφαγὴ τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequ quam umeris, et inutile ferrum 510
 eingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequ quam altaria circum, 515
 praecepites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit. 520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 hoc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucus. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit, nec voici iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis, 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo ; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulchro
reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit ».
sic fatus senior, telumque imbelli sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequiquam umbone pependit.
cui Pyrrhus : « referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori ; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento :
- 550 nunc morere », hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque coman leava, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenuis abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στήχ. 705 - 751

**‘Ο Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ ὅποια καθ’ ὁδὸν γίνεται ἄφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.**

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunte.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae ;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque eadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

- desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos : 715
hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attractare nefas, donec me flumine vivo
abluero ». 720
- haec fatus latoſ umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ;
pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ; 725
et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
suspensum et pariter comitique onerique timentem.
iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
ardentis clipeos atque aera micantia cerno ». 735
hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erecta Creusa.
substitit, erravitne via seu lassa resedit ?
incertum ; nec post oculis est redditia nostris 740
quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe ?
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo ;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti 745
per Troiam et rursus caput obiectare periclis. 750

Στίχ. 752 - 770

**Ο Αἰνείας ἐπιστρέψει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἴκόν του
καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.**

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro ;
755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
765 crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
770 neququam ingeminans iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιὰ τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἔμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx ? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec to comitem hinc portare Greusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illuc res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare brachia circum ;
 ter frustra comprensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804.

Ο Αἰνείας ἔξερχεται εἰς τὰ δρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος..

Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes génitore petivi.

BIBLION III

Στίχ. 39 - 68

Απὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται
ὅτι Λίνείας νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ^{τη},
ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αὐτάνδρου.

Eloquar an sileam ? — gemitus lacrimabilis imo
40 auditur tumulo et vox reddit a fertur ad auris :
« quid miserum, Aenea, laceras ? iam parce sepulto,
parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
telorum seges et iaculis increvit acutis ».
tum vero ancipiti mentem formidine pressus
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
hunc Polydorum auri quoīdam cum pondere magno
50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
res Agamemnonias victriciaque arma secutus
55 fas omne abrumpit ; Polydorum obtruncat et auro
vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
auri sacra fames ? Postquam pavor ossa reliquit,
delectos populi ad proceres primumque parentem
monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
aggeritur tumulo tellus ; stant Manibus arae
caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solatae ; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αἰνείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes, ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ' ὑπνους ἐμφανισθέντες τῷ
 Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glaebea :
 Oenotri coluere viri ; nunc fama minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Στίχ. 306 - 342

**Διάλογος Αἰγείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούσης παρὰ
τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.**

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur, et longo vix tandem tempore fatur :
310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco :
315 « vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromachen ? Pyrrhin conubia servas ? »
320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit captiva cubile ! . . .
337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »

Στίχ. 441 - 460

**Ο ‘Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν
Αἰγείαν, ἀφ’ οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπε-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.**

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
fata canit foliisque notas et nomina mandat.
quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
illa manent immota locis neque ab ordine cedunt ;
verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
impulit et teneras turbavit ianua frondes,
numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
nec revocare situs aut iungere carmina curat :
inconsulti abeunt sedemque odore Sibyllae.
hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
quamvis, increpitent socii et vi cursus in altum
vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
quin adeas vatem precibusque oracula poscas ;
ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
illa tibi Italiae populos venturaque bella
et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνείου.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
excipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
amitto Anchisen ; hic me, pater optime, fessum 710
deseris, heu tantis nequ quam erepte periclis !
nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
fata renarrabat divom cursusque docebat.
conticuit tandem factoque hic fine quievit.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

1. *arma virumque* = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἄδω, ἥτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὅχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικά). *arma* = *bella*. πρβλ. 'Ιλ. Α, 1 Μῆνιν ἔσειδε θεὰ Πηληιάδεω Ἀγιλῆος. 'Η ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus...* ή σύνταξις : *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam.* Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ *princeps*. Τὸ *unde* = *ex qua re* = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτὴς τοῦ Λατινικοῦ γένους. 'Ο χαρακτηρισμὸς οὗτος ἔξαιρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiam* = *in Italiam*, ή ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ή εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς ὁμοίως κατωτέρῳ *litōra* = *ad litōra*. Τὸ *i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου*, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Italus*. *fato*, ἀφαιρ. τοῦ *fatum* (ή *fata*) = τὸ πεπρωμένον, ή εἰμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης φυγᾶς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ή αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνείας ἀφήσας τὴν Τροίαν ἤλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. *Laviniaque* : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ *Italiam*, ὁ δὲ que εἶναι ἔξηγγητικὸς « καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουνίνου ». Τὸ Λαουνίνον ἔκτισθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου· ἐντεῦθεν ὁ ἴστορικὸς ἀναχρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον τρισυλλαβῶς κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ *i θὰ προφερθῇ* ως γ.

3. *multum...* *iactātus...* *multa...* *passus*, αἱ μετοχαὶ *iactātus* (*ριπτασθεὶς*) καὶ *passus* (*παθὼν*) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑπόκ. τοῦ *venit*, τὸ *ille*, ὅπερ παρενετέθη, ως *παρ'* 'Ομήρω τὸ ὅγε, διὰ νὰ κατα-

στῇ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομήρ. α, 4 ἀνδρα μοι ἔννεπε... δς μάλα πολλὰ πλάγχθη... πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἀλγεα. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον ὅτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ ρίπτάζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῇδε κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patior, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vī sapērum, θεῶν ἴότητι, 'Ομήρ. ρ. 119. superum = superorum· ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρᾳ τῆς φράσεως ἔρμηνείᾳ διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'Η "Ἡρα, ὡργισμένη αὐτὴ οὖσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἀλλους θεούς. saevae memorem : Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα δργὴν τῆς ἀπηνοῦς "Ἡρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 141. « μνάμων μῆνις », ὑπαλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὡσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαιρει τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἔως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quoad φέρονται, πρὸς δριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἂν ὑποδηλοῦται ἄμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condidi, conditum, condere, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουενίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγῃ.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἥτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygios Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in. Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιητῶς ρήματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. 'Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἡθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ἀλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἄλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι). οὗτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ Ἄλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, νίοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἥτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musă. 'Ο "Ομηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. "Ομ. τῶν ἀμόθεν· ἀλλ' ὁ Οὐεργύλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἄξια πράγματα. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvēre casus, tot adire labōres ὑποδηλούμενας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesionem nūminis. Tὸ numem ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ηρας) ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἀλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἀλλη θεότης γενικῶς. 'Ο Αἰνείας ἡναντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ ἔξολοθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἢ τί (ίδια) λυπουμένη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωδὸς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, 'Αφροδίτην, 'Αθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά: τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ίδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγεκῆ δεινά, τὰ ὅποια οίονεὶ κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre· adéo labōres = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγωνας.

10 - 11. insīgnem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὔσεβείᾳ, εὔσεβέστατον ἀνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὔσέβεια. impulērit, παρακ. ὑπὲτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. 'Η χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adire) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adiret) εἶναι ποιητική animis, ἀφαρ. in anīmis, πρβλ. τὸ ὄμηρο. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτικῇ, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὄντος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene... irae ? 'Ερωτᾶ οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἴχε πρὸ δόθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἥπις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

Στίχ. 81 - 123

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἶπε ταῦτα (ὁ Αἴολος). 'Ο Αἴολος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ηρας ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ηραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ, τι ἡ "Ηρα προστάσσει. eavum... montem = τὸ κοῖλον ὄρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομηρ. α, 1 : Αἰολίην δ' εἰς νῆσον ἀφικόμεθ' ἔνθα δ' ἔναιεν Αἴολος 'Ιπποτάδης. conversa cuspide = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (ὁ Αἴολος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὄριζοντίν. 'Εντεῦθεν ἀρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θυέλλης, ἡς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἰδούς τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως ὁ "Ομηρος" Οδ. ε. 291.

82. montem impūlit = ἐπληξει τὸ ὄρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως. in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια· ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὄρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= porta στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν. ac = ac statim = καὶ εὐθὺς· διὰ τοῦ ac σημαίνεται ἀγεισος χρονικὴ ἀκολουθία. velut agmīne facto = οἵονεὶ ἀγήματος γενομένου, οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. qua data porta· τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὅδε: qua (parte) ~data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. ruunt. ruo, rui, rūtum, ruēre = ὄρμω, ἐξορμω. turbo - īnis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συζ. ὄμαλ = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. īcumbo, cubūi, cubitum, - ēre : 'Ομ. ε, 295 σὺν δ' εὔρός τε νότος τ' ἐπεσε ζέφυρος τε δυσαής καὶ βορέης μέγα κῦμα κυλίνδων. 'Ο παρακείμενος (incubuēre) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἐπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt, totum (mare) a sedibus imis = ὅλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = ὄμηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = eruunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, ὅμηρος. ζέφυρος δυσαής ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει ὁ "Ομηρος, λείπει ὁ Βορρᾶς, δστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor - ὄρις, ἀρσ. γ' = τρισμός. ru-dens - entis, ἀρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν ὅλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήγησις διὰ τοῦ φθόγγου γ.

88 - 89. eripiunt... ex oculis. Μετάφρασις τῶν ὅμηρος ε, 293 : σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον, δράρει δ' οὐρανόθεν νύξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νύξ ζοφώδης. incūbo, α' συζ. ὅμαλ. = ἔξαπλοιοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συγχῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes = συγχαῖ ἀστραπαί. mico, - ūi - ēre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἀφευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα ὅτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ομηροφ ε, 305, νῦν μοι σῶς αἰπὺς δλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραντα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. 'Ομ. ε, 295 καὶ τότ' Οδυσσῆος λῦτο γούνατα. frigus - ὄρις, οὐδ. γ' = ρῆγος, κρύος : φόβος δς ἐμποιεῖ τὸ ρῆγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplicitis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit... voce refert. Ομήρ. ε, 228 : δχθήσας δ' ἀρα εἴπε πρὸς δν μεγαλήτορα θυμόν.

94. ο terque quaterque beati, πρβλ. 'Ομήρ. ε, 306 : Τρισμάκαρες καὶ τετράκις Δαναοί, οἱ τότ' ὅλοντο Τροΐη ἐν εὔρείῃ· ἡ φράσις δηλοῖ τὸν ψιστὸν τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαῖκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οῖς.

96. oppetere mortem (ὅμηρος πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydīde, κλητ. τοῦ Tydīdes, ὁ Τυδείδης, δν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἀ καὶ ὁ "Ομηρος λέγει· δν δὴ ἐγώ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνεῖας τὸν Τυδείδην, ὑπὸ τοῦ ὄποίου θὰ ἔφονεύετο, ἀν δὲν ἤρχετο βογθός εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη ('Ομ. Ε, 228 κ.έ.)· mene... non potuisse, aīt. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἔαυτὴν τιθεμένη, ἦτοι μὴ ἔξαρτωμένη ἀπό τινος ρήματος, εὔρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἡ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. 'Ως ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἔρωτημ. μορίου ne (ἔρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς Ἰλιακοῖς πεδίοις. occumbere = πίπτειν.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, - ūdi, - ūsum, - ēre = ἐχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ δργάνου = τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηνῆς (οὐχὶ πρὸς φόγον). ubi = δῶν. Aeacidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὃς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. 'Ανάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἶδος, ἐπιθετικοῦ ὄπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacere, δπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἔδιον, περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. 'Ο δ' ἐνεστὼς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὄποίου δμως ἔτι καὶ νῦν ἡ μγήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἀγός καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἔφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ "Ὕπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν ('Ομ. Π, 480 κ.έ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς "Ιδης πηγαζῶν, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora... volvit πρβλ. 'Ομ. Μ., 22 : Σιμόεις δθι πολλὰ βούργρα (scuta virum) καὶ τρυφάλειαι (galeae) κάππεσον ἐν κονίησι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corporea virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἥ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς ὁ Αἰνεῖας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος. Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ τῆς πρῷρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκήπτουσα. velum = τὸ ἴστιον, τῆς νεώς

δῆλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήττει : τὸ ρῆμα ferio - ferīre· ἐν τῷ ferit ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ lacērat = διαρρηγνύει διὰ τὴν ὄρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. Ὁμ. Ο, 626 : ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης ιστίῳ ἐμβρέμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ ἀστρα αἱρει. Πρβλ. Ὁμ. ε, 313 : ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἄκρης.

104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἡ avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat latus, ἐννοητέα ἡ γεν. navis = prora latus navis fluctibus oppōnit = ἡ πρώρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἔκθεται.

105. insequitur cumūlo... mons. cumūlo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ insequitur: cumūlo = cumulātim. mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ δγκω ἐπέρχεται. praerūptus aquae mons = ἀπότομον ὕδατος ὅρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi... his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = oī ἐν τῇ πρύμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρώρᾳ. pendēo, pependi, - ēre = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehisco, - hivi, - ēre = φαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· ὁ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὀργαν. ἀφαιρετικῆς harēnis, ἥτις διορίζει τὸ furit: furit aestus harenis. τὸ furere συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἡ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. Ὡραία ἡ εἰκὼν, πρὸς ἣν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. Ἀντιγ. 585 : πόντιον οἴδμα κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θῖνα (= harenis).

108. tris, ἀρχαῖκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λαγθάνοντες. torquēo, torsī, tortum, - ēre = στρέφω, σφενδονῶ.

109. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου: Itāli vocant aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus· αἱ arae εἰναι αἱ νησῖδες· αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Καρχηδόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ aras, μεγάλη ράχις, μέγα τιμῆμα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevia, εἰναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὄνόμ. vada γενό-

μενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτῳ συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὡθῶ, διέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlido, - si, - sum, - ēre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῷ ψάμμου περιζωνύει : agger ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμου ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lycios, οἱ Λύκιοι εἰχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καὶ, τοῦ ἡγεμόνος των Πλανδάρου (ἡ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. vaho, vexi vectum, vehēre = ὁχέω, ὁχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ δόνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἥπτο ὅλος ὁ πόντος. a vertice = desūper, ab alto = κατ' ἄκρης.

115. magīster, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης· pronus - a - um = προηγής. 116. in caput, ὁμηρ. ἐπὶ κάρ = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ, 41 : δ' ἄρ' ἀρνευτῆρι ἐοικώς κάπτεσ' ἀπ' ἵκριόφιν.

116. ast illam = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εὔρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τιμῆσις καθ' ἑλλ. ζῆλον = περιάγον. rapīdus vorat aequōre vortex = ὁρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου τ. vortex - icis, ἀρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἥχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῇδε κακεῖσε). in gurgite vasto = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : gurges - itis. ἀρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικήν, ἐὰν δὲ λίγους τῇδε κακεῖσε (ἔνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως π. τὸν εὐρὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ἡρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. πο, α' συζ. ὁμαλ. = νήχομαι.

119. arma, κυρίως αἱ ἀσπίδες καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι. tabūlae, σανίδες τῆς νεώς πρβλ. 'Ομ. μ. πίνακες νεώς. Troia gaza =

Τρωικὸς θησαυρός· ἡ λέξις *gaza*, περσική, γαζοφυλάκιον· ἔλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνεῖας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. *Iliōneī*, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. 'Ιλιονεῦς καὶ κατωτέρω "Αβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ 'Ομήρου. 'Αχάτης δὲ καὶ 'Αλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. 'Αχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὅνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· 'Αλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. *hiems* = *tempestas* = ὁ χειμών, ἡ τρικυμία. *vicit* = κατέβαλε. *laxis compagībus* = *laxātis compagībus* = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. *omnes*, δηλ. *naves*.

123. *imbrem* = *aquam maris*, θαλάσσιον ὕδωρ. *inimīcum* = *exitōsum* = ὀλέθριον. *rimisque fatiscunt* = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ *fatiscere* εἶναι ἵδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ἴσοδυναμεῖ τῷ *solvi*, *dilabi* (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). *rimisque fatiscunt* = et solvuntur ut *rimas agere* = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. 'Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ᾧ εἰσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. *ante*, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ *malōrum* (= *antiquōrum malōrum* = τῶν πρὸν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἴσοδύναμον τῷ *adhuc* = μέχρι τοῦδε, πρβλ. 'Ομ. μ. 208 : δι φίλοι (= o socii), οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονές εἴμεν (neque enim ignari sumus ante malorum). τὸ enim αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμμυνήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. *graviōrā*, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ ὁποία τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. 'Ομ. μ., 209 : οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἐπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ *graviora* ἐφεξῆς.

200. *vos et . . . vos et . . .* Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : *vos enim iidem estis, qui et... rabiēm Scyllaeam* = ad rabidam Scyllaeam. Πρὸς τὸ *rabiēm Scyllaeam* παράλληλον τὸ ἑλλην. βίτι 'Ηρακληΐ...'. Εξαρτᾶται ἐκ τοῦ *accestis* (= accessistis) ὅπως καὶ τὸ *scopūlos*. *penitus sonantis* = τοὺς εἰς τὰ βάθη των ἀντηχοῦντας· πρβλ. 'Ομ. μ., 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρη δεινὸν βεβρύχει.

201. Cyclopia saxa εἶναι litus Cyclōpum saxōrum in Sicilia, ἡς τὰς ὅχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατέκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβατε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πεῖραν· experior, expertus sum, - īri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsam = ἵσως. Τὸ μόριον forsam, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τοῦ an ἢ πρὸς δριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' 'Ομήρω μ., 212 : καὶ που τῶνδε μνήσεσθαι δίω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδη : ἀλλ' ἥδυ τοι σωθέντα πόνων μεμνῆσθαι.

204. per tot discrimīnā rerum = δὰ τοσούτων κινδύνων. discrimīna rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decreta oracūlis et auguriis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχγοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. 'Ομ. Β, 299 : τλῆτε, φίλοι. res secundae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentibus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὁν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίῃ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωνύνονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἔτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεισῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapibusque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσσαν εὐωχίαν. 'Η ὅλη φράσις ἀναλύεται δὲ : accīngunt se ut ex praeda (cervis caēsis) dapes futūras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοίη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν πρβλ. Ομ. Θ, 38 τὴν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu...serēnat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὅχι δὲ λίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἱθριον καθιστᾷ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψυσε. oscūlum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα: σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscūla libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης: ήτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuēre = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, ὁμηρ. Κυθέρεια: ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς δόπιας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεύς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονουμένη εἰχεν εἴπει: quae te sententia vertit? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἔξ ὄνομαστ. Lavinium. sublimem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς ὅτι εἰχεν εἴπει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἵτινες Ἀχρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanīmus = μεγάθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. Tibi, δοτ. ἡθική. quando = quoniam = ἐπειδή remordet ἀντὶ τοῦ itērum, itērumque mordet: non cessat mordēre, εἶναι ἵσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶ σε.

262. longius et volvens. Tὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὃ ἴσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroce = populos bellicōsos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηγούς. contūdet = superabit, vincet = θὰ καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω.

264. mores... ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εύνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὃς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἥτοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὗ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἴδει. Rutuliis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutuliis subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτοῦλοι· ἡ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transiērint (= θὰ ἔχουν πάρελθει): ἡ πτῶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ Ἑλλην. ίδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. «ἡμέραι... ἡσαν τῇ Μυτιλήνῃ ἑαλωκυίᾳ ἐπτὰ» καὶ Δημοσθ. κατὰ Μειδίου 24 «μαρτυροῦμεν ἥδη τῇ κρίσει ἐκείνῃ διαγεγονότα ἔτη ὕκτω». Οἱ Ροτοῦλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, οὕτος δ'. ὁ ἀγών εἶναι τὸ θέμα τῶν τελεύταιών βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic, at, συνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσαν. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Ilus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ εἰ. 'Ο πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ιουλίου καταγγῆς τῆς Ιουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ Ιούλιος Καΐσαρ.

268. Ilius, οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρώος. res Illia = τὰ τῆς Ἰλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως του.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν: περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. τὴν "Αλβαν ὁ Ασκάνιος"). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ Ασκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαούνιου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam... Albam, ἡ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ

ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαῖκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἴσχυρῶς. mutuet = θὰ ὁχυρώσῃ, ήτοι ὁχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Αλβᾳ. iam = εὐθύς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνείας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, ὁ 'Ασκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ 'Αλβανοὶ βασιλεῖς. (Σημείωσον τοὺς ἀριθμητικοὺς συνδυασμοὺς τοῦ τρία ὡς ἱεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσάπως κεῖται) = βασιλεία ἐστιάς.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ "Εκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacerdos = virgo Vestalis = ἐστιάς.

274. gravis = gravida = ἐγκύμων, κυοφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ητὶς ἡναγκάσθη νὰ γίνῃ ἐστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ήτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρώμον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δύομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἑλλην. Ρέα 'Ιδαια ("Ιδη = δάσος, silva")· οὕτως ὀνομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. Lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ Λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς δούιας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρεσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμούσυνην. tegmine = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. fulvo = τῷ ξανθῷ. pelle = tegmine (pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῇ (ὁ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς "Αλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς "Αλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortia = ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars ("Αρης), οὗ οὐδὲς ήτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἔξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ δινόματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (= terminos) καὶ εἰς τὸ tempora. sine fine = infinitum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὀρισμένα καὶ οὐχὶ περισσότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πᾶς οὐ;) = ἀλλὰ μήν· καὶ διὰ τοῦ

quoniam εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς ὡργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἥσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius refēret = θὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εύνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ώστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) domīnos = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβενοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἡτο τὸ ἔθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

282. Sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrēvi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (εὐδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικὸς καθαρμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν.

284. domus Assaraci = ὁ οἰκος τοῦ Ἀσσαράκου, ὃς ἦν πάππος τοῦ Ἀγχίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycenae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος; διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλλάς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. Servitio premēt = ζυγῷ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἵσχυροτέρᾳ τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησίᾳ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominābitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἀργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominābitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἀργους.

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντίστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τούς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργύλιος πρὸς ἔξυμνησιν τοῦ Αύγουστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαιώματι τῆς υἱοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

έκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Αὐγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. Imperium Oceano, famam qui terminet astris = ὕστις τὴν ἀρχήν του διὰ τοῦ Ὀκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρων θὰ δρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = dedūctum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὐγούστου. spoliis onūstum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτιώ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἡνώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἀφορντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν "Ἡραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δὶ' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὐγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὕτος ὁ Αὔγουστος, δῆλος δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēsent = οἱ ἄγριοι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἰδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. posītis bellis = compositis bellis = finītis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides = ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἐστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεούς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus. . . Κυρῆνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς "Αρης ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἴδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. "Οταν δ' ἡ φυλὴ αὔτη συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρῆνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρωας. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὡφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους, δι' ὧν τὰ δίκαια συνέχονται· ό δεύτερος Ρωμύλος ἥτο ό Αὔγουστος Καΐσαρ, δύτις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον, καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων.

294. Belli portae, ό πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, δύτις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἔκλειετο· κατὰ τὸ 29 ἔκλεισθη ό ναός. Παρίσταται ό πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ώς ἐν εἰρήνῃ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφίμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagibus artis = σιδηραῖς σφιγκταῖς = artis) συναρμογαῖς. Furor impius = ἡ ἀσεβῆς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). dirus, a, um = φρικτός. intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. centum vinctus aenīs nodis = ἐκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vinctus, παθητ. μετοχὴ τοῦ vincio, vinxi, vinctum, vincere = δένω. post tergum = ὅπισθεν. aenīs, a, um = χαλκοῦς. παρὰ τὸ aes - aeris = χαλκός.

296. fremet horrīdus ore cruēnto = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἷματηρῷ τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου γ παρήγησιν. frēmo, -ui, -itum, -ere = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχῶμαι.

Στίχ. 441 - 493

441. lucus, ἄρ. = ἀλσος. fuit, ἄς μεταφρασθῇ διὰ παρατατικοῦ. laetissimus umbrae, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. quo primum... signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων: quo loco (= ἐν ῥ τόπῳ, ἔνθα) Poeni iactati undis et turbine effoddēre primum signum. effodio, -ōdi, -ossum, -ere = ἀνασκάπτω. signum = omen = σημεῖον, οἰωνός.

444. monstrarāt = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro α' συζ. ὁμηρ. = δεικνύω. caput acris equi ἐπεξηγεῖ τὸ signum = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. sic nam = nam sic. fore = futūram esse, οὖ ὑποκείμενον τὸ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregiam bello et facilem victu: victus us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια: facilem victu = εὐκολὸν πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὁμηρ. θεοὶ ἡεῖα ζώοντες).

446. Sidonia : ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδώνος, πρωτευόσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσήρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (=κραταιόν)· τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae), nūmen - īnis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἔξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (=οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (=ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aēnea surgebant lumīna = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. nexaeque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες : ἥδυνατο ὁ ποιητὴς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἥσαν ἀπὸ χαλκοῦ· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ ὄποιον εἶναι εἰκονικάτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (=ἥσαν, δπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρω foribus cardo stridebat aenīs ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aenae. fores - ium πληθ. = θύρα cardo - īnis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας)· strīdo,-di,-ere = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις aenae - aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aenīs. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aēnea, aere nexae, aenīs.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἡγνόει πᾶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. leniūt, παρακ. τοῦ leniō δ' συζ. ὁμ. = πραύνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidere = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερον θάρρος. sub... templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν δποίαν ἐθεάτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὁμ. = ἔξετάζω, παρατηρῶ.

454. regīnam opperiens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων· opperior, - peritus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. 'Ο ποιητὴς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἴχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῆ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦντα, περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἥτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur = θαυμάζει), ἐξ οὗ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, ὁ Αἴν. συνεπέραινεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificiū manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χειρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἔργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὄποιοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. opērum labōrem = opéra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἔργωδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἔζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. ὀργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν δοπίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἔτερος τῶν Ἀτρειδῶν ('Αγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βρησκήδα, ἀφ' ἔτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ "Εκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constītit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἴδον ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ δονομαστικήν, ἀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtuti = εἰς τὴν ἀρετήν. suā praemiā = τὰ ἔαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀριδόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἶναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrīmae, ἔξυπακούεται δὲ εἰς. αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω mortālia = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἀνθρώποι ποὺ δακρύζουν διὰ τὰς συμφοράς τῶν ἀλλων. Συγγενεύει κατ' ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortalia tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortalia) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχήν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἡθική· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἔαυτόν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. ὀργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. Ο δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἔξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἐξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. anī-
mum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pasco, pavi, pastum, pascere =
βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa ḡemens = πολλὰ στενάζων. umēctat = irrigat =
βρέχει largo flumine = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων)· πρβλ. 'Ομ. I, 570
δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ Θ, 522 δάκρυ δ' ἔδευεν ὑπὸ βλεφά-
ροισι παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκό-
νας, αἱ ὅποιαι εἶναι ἐζωγραφημέναι εἰς τοὺς στίχους τοῦ ναοῦ καὶ δει-
κνύουν ὀκτὼ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα
ζεύγη, τὰ ὅποια δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων hac... hac (στίχ.
467 - 468), hinc... alia (469 - 474): ἡτοι νίκην τῶν
Τρώων ὑπὸ τὸν "Εκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν
φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου
ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς
Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3),
τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν
τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. Pergāma : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ
ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ'
αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. uti Grai (Graeci) fugerent... prem̄eret Troiāna iu-
ventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ "Ἐλληνες, ἐπίειζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ^η
νεότης.

468. Phryges, ἐννόησον fuderent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες),
instāret curru crīstātus Achilleς = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ
ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. Rhēsi (Rhēsus) = Pῆσος : Θρᾶξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοή-
θειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἵππων
του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἰδὲ 'Ομήρου 'Ιλ. Κ. 334 κ.έ.

470. tentorīa nivēis velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὁθόνης. Σκηναὶ ἐκ
λευκῆς ὁθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ·
κί σκηναὶ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἥσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου
καὶ καλάμου. 'Αναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ. primo sonno prodīta =
κατὰ τὸν πρῶτον ὅπνον (ὅστις εἶναι καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν

προδοσίαν ἐνήργησεν ό Δόλων, ὅστις, διὰ νὰ σωθῇ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῷ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἤλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἑλληνικόν).

473. prius quam gustassent .. bibissent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἔκυριεύετο, ἐὰν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἥθελον γευθῆ χλόην τῆς Τροίας καὶ δὲν ἥθελον πίει ὑδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. rabulum - i = χόρτος, χλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος οὗτως ἐκάλειτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐκάλουν Σκάμανδρον.

474. Troilus = ὁ Τρωίλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπειτε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται ὁ "Ομηρος εἰς τὴν Ιλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis ·armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπειτεν ὑπτιος εἰς τὰ δόπισα ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ ὄποιον οὕτως ἐκενώθη (currū haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἡνία, τὰ ὄποια ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen) - ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὄποιαν χαράσσει γραμμὴν ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. 'Η δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ 'Αχιλλεῖ) τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματός του.

477. tamen = ὅμως, ἂν καὶ ἦτο δῆλον νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένῳ.

479. non aequae = inīquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ιλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ere = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. Peplumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. 'Ο πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουν διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. 'Ο πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπειτεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos... tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὄφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ἔ., δὲν ἤκουε τὰς ἱκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ώς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptavérat (εἶχεν ἐλκύσει). Ό "Ομηρος ἐν Ἰλ. λέγει ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ "Εκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλέως τρὶς καθ' ἐκάστην πρωίν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόχου. Ό Οὐεργύλιος, ὅστις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ. Εύριπ. καὶ Ἐννίω, λέγει ὅτι ὁ Πρίαμος ἔρχεται ἱκέτης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ νίοιν (ehanapītum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπώλει ὁ 'Αχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας : dat gemītum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χειρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἱκέτης.

488. Se quoque principib⁹ permīxtum agnōvit Achivis = ἔκαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς 'Αχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (ὁ Αἰνείας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἔξ 'Ανατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὄπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν ὁ Μέμνων, ὁ νιὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἤλθον καὶ αἱ 'Αμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσὶλείας, θυγατρὸς τοῦ "Αρεως. Αἱ 'Αμαζόνες κατέφυκουν ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμόν. ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισεληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, ὃν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἔξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammae (δοτ. τὸ δὲ ρ. exsēro = ἔξειρω, γυμνώνω) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurrēre = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὖσα)· ὁ "Ομηρος λέγει Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. voltum demissa: ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἔξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προστηνέχθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι τῆς. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα: τὸ ζῆτος τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. solvite corde metum, ἀντὶ solvite corda metu = ἀπαλλάξκετε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condicō, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni novitas = τὸ νέον βασίλειον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδὼ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιαῦτα νὰ μηγανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ custodibus.

565. Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν, δηλ. τῶν Τρώων ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ nescio) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου -r. obtūsa τοῦ obtundo, - tūdi, - tūsum καὶ tunsum, - ēre = τύπτω, ἀμβλύνω. homo obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἥλιθιος ἄνθρωπος.

567 - 568. adéo .. tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἢτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἔννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (ut Troianōrum factā nesciāmus). nec tam aversus Sol = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δηλ. ἔζευγμένους ἐλαύνει (iunctos dicit), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνῃ διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyria ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ

κεῖται ἡ χώρα μας τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἥλιου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὡστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται Saturnia arva = Saturnia tellus, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν Saturnum, δστις ὕστερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἐλληνικὸν Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ ὄρος Ἔρυκα, ἐφ' οὖν ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (Venus Erycīna). optatis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuvō = βοηθῶ· ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐνῷ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις vultis... considere ἵστα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κλπ.), ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem... vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = ὅμοι μετ' ἐμοῦ.

573. urbem quam statūo... est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ἄδει : urbem quam statūo, (haec) vestra est. statūo = ἴδρυω. subdūcite navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyriusque, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractābitur, habēbitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

575. Noto compūlsus eodem. Tὸ Noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eodem, δῆλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὖν σεῖς ἐώσθητε, ὁσθείς.

576. adforet = adēsset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φυνερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Tὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατωκημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

13. Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες δῆλοι. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν. ductores Danaum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν.

14. tot annis = τοσούτων ἔτῶν, ἥτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δηλοῖ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παραχ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.

15. instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος ὅρους. divina Palladis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖσι Παλλάδος (ὃς λέγει ὁ Εὔριπιδης ἐν Τρωάσιν): ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειός ('Ομ. α 493 ἵππον, τὸν Ἐπειός ἐποίησε σὺν Ἀθήνῃ).

16. aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἔξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt abiēte costas). secta abiēte, ἀφαιρ. τῆς ὕλης = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἥτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiete ἀναγνωστέον τρισυλλαβώς. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.

17. votum, παθητ. παραχ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ ευμ esse. simūlant = προσποιοῦνται, ἥτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα νονέο, νονι, votum, - ēre = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latéri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ.

18. delēcta virum (= virorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθρᾳ.

19. inclūdo = ἐγκλείω. penitus, διορίζει τὸ complent· compléo β' συζ. ὁμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). uterus, - i, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. armato milite, περιληπτικὸν ἀντὶ armatis militibus = ὡπλι- σμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, ὅτε δὴλ. εὑρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πράξουν. ante omnis, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκολουθοῦν τὸν Λαοκόντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου. decurro, - cūcurri καὶ - curri, - cursum, - ēre = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι.

41. ardens, δὴλ. irā = καιόμενος δργῆ. summa ab arce = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου) ἀπὸ ἐκεῖ ἥδυνατο νὰ κατοπτεύῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῆτοῦ Λαοκόντος ἡ σπουδὴ παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρότασιν : quae insania (= ποία ἀφροσύνη), ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ παραλείψιες αὗται ὡς καὶ οἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν παραχήν τοῦ Λαοκόντος.

43. auctos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse auctos (esse), ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ creditis : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροι πιστεύετε ; ἡ ἐρωτησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : ne credite = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis. carēo = στεροῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulixes ? = οὕτω (= τόσον δλίγον) γνωστὸς εἶναι ὁ Ὁδυσσεύς ;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἵππον. occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὔτη ἡ μηχανή ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἣτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἣς ἥδυναντο οἱ ἔχθροι νὰ κατοπτεύουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη. inspectūra = ventūra,

μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς πόλεως.

48. aliquid = alius quis = ἄλλος τις. error - ὅρις = δόλος (ὃς εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἄγει).

49. et = et etiam = προσέτι καὶ. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παροιμιώδης.

50. validis ingentem viribus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὖσιαστικά. validis - viribus (παρήχησις) = magnis viribus. ingens hasta = ὑπεμέγεθες δόρυ. in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagibus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὥδε : in alvum feri (= equi) curvam compagibus (= curva compāge lignorōn contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquēo, - rsi, - rtum, - ēre = συστρέφω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero recūssō = τῆς κοιλίας ἀνασεισθείσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ēre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. insonuēre cavae = insonuēre quid cavum = κοῖλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὥδε : si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὔριπεδης.

55. impulērat, ὄριστ. ἀντὶ ύποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν καὶ διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἔδω τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ ἔμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προγγῆθὲν Troiāque nunc stāret· ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στήχ. 199 - 233

199. *Hic* = *tum.* *aliud*, *κεῖται* ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. *maius* = *μεῖζον.* *multo*, *συναπτέον* τῷ *magis tremendum* = πολὺ περισσότερον φοβερόν.

200. *obicitur*, ἐνεστῶς τοῦ *obicior* (*ob-jacior*) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. *improvīda* = *nihil providentia*, *necopinantia* = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. *ductus sorte* = λαχών αλήρω, κληρωθείς. ἐκληρώθη Ἱερεὺς δ Λαοκόων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δόποιαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἔξι εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν τῶν. *Neptūno*, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἱερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθείς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν του τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἐλλήνων.

202. *taurum macto* = ταῦρον Ἱερεύω, σφάττω, θυσιάζω, *sollēmnis ad aras* = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ὃν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. *gemīni... immensis orbībus angues* = δύο ὄφεις μὲν ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. *per alta* = διὰ τοῦ πελάγους. *Tὸ alta ὡς οὐσιαστ.* λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. *diορισμὸν τὸ tranquilla* : *tranquillus* = ἥσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὄφεις νὰ φαίνωνται). *horresco, horrui, - ēre* = φοίττω. *referens* = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. *incumbunt* = ἐπισκήπτουν. Τὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελάριον ὅγκον τῶν ὄφεων. *pariter* = ἀμα, συγχρόνως, δι' ἵστης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἥνωμένοι.

206. *arrecta* = ἡγαρθωμένα (τὰ στήθη). *iubae* = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλούς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὄφεις λόφον.

207. Τὸ ἐπιθετὸν *sanguinēae* τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ *iubae* μεταφράζει τὸ παρ' Ὁμήρω B, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. *sup̄erant undas* = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. *pars cetēra* = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. *pone legit pontum* = ὑπισθεν ἐπιψάνει τῆς θαλάσσης. *sinuatque* = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς *sinūans*. *immensa terga* = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. *volumīne* = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ἥχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγισις τῶν ὄφεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας δόφθαλμοὺς ἔχοντες ύφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτίας. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἡ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὄφεις). sibilla ora = τὰ συρίτοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως πολλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsangues = ὠχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι. ὠχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλω φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens urerque amplexus = ἐκάτερος τῶν ὄφεων περιβλῶν. natōrum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ impicare εἶναι ἵδιον ἐπὶ τῶν ὄφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascit = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἡ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripiο = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligο = δένω, περιβάλλω.

218. mediūm = medium corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἔξης τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δις περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φοιλιδωτὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supērant capīle, δηλ. siuo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλήν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : δ ἐνικός capite ἀντὶ capitiis δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὄφεων οὔτω πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ως μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἦσαν οἱ ὄφεις, ὥστε δις

περιζώσαντες τὴν ὁσφὺν τοῦ ἀνδρὸς (*bis medium amplexi*), δἰς δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul... simul = ἥμα μὲν... ἥμα δέ. *divello*, - *elli*, - *ūlsum*, - *ere* = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγγύω. *tendo*, *tetendi*, *tensum* καὶ *tentum*, - *ere* = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. *nodos* = τὰ δεσμά, ἀ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε *spiras*. *perfūsus* = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. *vittas* = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. *sanie atroque venēno* = σιάλω καὶ μέλανι (= θανατηφόρω) ἵψ (τῶν ὄφεων). ἵχωρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δῆγματα τῶν ὄφεων, ὅστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ἱερατικὰ διεβρέχοντο.

223. *qualis mugītus* (ἐννόησον *tollit*) *taurus cum fugit*: πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. 'Ομ. Γ, 403 : αὐτῷ ὁ θυμὸν ἤρουγεν, ὡς ὅτε ταῦρος ἤρουγεν. *saucius* = τετραυματισμένος.

224. et... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν *excussa incerta secūri* = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πέλεκυν. Σημείωσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ πρωωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἀν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀ πληττόμενον ἐμυκῆτο. 'Ο μῆδος τοῦ Λαοκόντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὡραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὄφεις, ἀευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. 'Ως ἴδεα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου 'Αγήσανδρον, Πολύδωρον καὶ 'Αθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργίλιον καὶ ἀν ἐπομένως εἴλοντο ὑπ' ὅψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνειάδος. 'Η διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόων ἢ περὶ τῶν ὄριων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἔξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. *at* = *autem* = δέ. *delūbra ad summa* = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς 'Αθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἀκρογῇ, ὡς λέγει

ό "Ομηρος Z, 297 (αἱ δ' ὅτε νῆσον ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ) lapsu, ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλίσθησις lapsu diffugint = labuntur, serpunt. δηλοῦται τὸ εἰδός τῆς κινήσεως τὸ ἴδιαζον εἰς τοὺς ὅφεις.

226. saevae = irātae. Tritōnis - īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια Αθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἴκονίζετο ἡ Ἀθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectora = τρέμοντα (ἐξ ιεροῦ φόβου) στήθη. Ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότερον, τὸ τοῦ ιεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἐκεῖνοι εἴχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὀργισμένης Ἀθηνᾶς.

229. insinūal, ἔνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πτῶσις δοτική. expendīsse scelus = poenas sceleris persolvisse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόντος. merentem = ἔξιον ὄντα (τῆς πονῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laeserit... intorserit : αἱ ἀναφορικαὶ αὔται προτάσσεις εἶναι αἰτιολογικαὶ : δις (διύτι οὗτος) ἐλυμήνατο... καὶ ἐτίναξεν. sacram robur = equeum sacrum e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. cuspide = τῇ αἰγαλῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corporei ἢ lateri = in corpus, in latus.

232. ducendum... oranda, ἐνν. esse, γερουσιδῖβα ἐκ τοῦ conclamant ἔξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἥτοι templum, simulacrum = τὸ εἰδωλον. conclāmant = omnes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὸν διάφορα φρονοῦντες γῦν μιᾷ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἔξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. mortali-
bus aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος"), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὀργ. divum =
deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὕπνου
λελιθότων εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ēre = ἔρπω,
δλισθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ἰδού.

270 - 272. Ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὕδε : maestissimus Hector, rapratus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv're perque pedes triectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundere fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἶδον ἐλκυσθέντα.

273. triectus lora, ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ triectis per pedes tumentis loris ἡ habens per pedes tumentis lora triecta. 'Ο ποιητής λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ ὀφθαλῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν δὲ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν "Εκτωρα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. Εἳν δὲ "Εκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέου.

274. hei mihi = ίώ μοι· ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παρούσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἷος. redit : ἐνεστῶς τοῦ redéo· ὁ ἐνεστῶς εἶναι ιστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὐ δὲ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν· exuviae - arum = τὰ σκῦλα. exuvias indūtus Achālli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόχου.

276. puppibus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ "Ομηρος ἐν Ρ. πρβλ. καὶ Π, 122 : τοὶ δ' ἐμβαλον ἀκάματον πῦρ νηὶ θοῃ· "Εκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἥψατο ποντοπόρῳ· ὅτε νῆσας ἐνέπρησε πυρὶ κηλέω.

277 - 279. squalentem barbam gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ "Εκτωρος. squalēo = αὐχμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐχμηρὸν γένειον. concretos sanguine crines = πηκτὴν αἵματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, ἢ ἔλαβεν ὁ "Εκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείγη· 'Ομ. X, 371 οὐδὲ ἄρα οὐ τις ἀνόυτητι γε παρέστη καὶ 375 ὃς ἄρα τις εἰπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγορεύειν. ultro, ἐπίρρ. = αὐτοθελεί, ἑκουσίως. flens ipse = κλαίων καὶ ἐγώ αὐτός, ὅπως δηλ. ὁ "Εκτωρ (271 effundere fletus). exprōmo = ἐξάγω.

281. lux = salus, ώς ὁ "Ομηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φόως. Teucrium = Teucrorum = Τρώων.

283. expectāte, κλητικὴ καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector ἀντὶ ὄνομαστ. expectātus.

285. ut = πῶς (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην). aspicīmus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladībus) = ἀποκαμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286. foedo = αἰσχύνω τι, λωβδμαί τι. ille nihil, ἐνν. respondet. nec me... morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (vana quaerentem), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεῦγε. 'Ο Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Εκτορα προτέποντα τὸν Αἰνείαν νὰ φύγῃ ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. εἴρε πε te = ἔξαρπασον σεαυτόν. his flammis : λέγων δεικνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine· ὁ "Ομηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ' ἄκρης "Ιλιος αἰπεινή.

291. sat... datum, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. hac = τῇδε = τῇ ἐμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos· sacra δὲ εἶναι τὰ ἐν στίχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα vittas (στέμματα), Vestam = τὴν 'Εστίαν καὶ ignem (τὸ πῦρ). penates εἶναι οἱ penātes publici, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς penates privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. 'Ρωμαϊκὰ νομίσματα εἰκονίζουν 'Εστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. com̄ites fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περιπετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὡρίσεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει διδε : quae (moenia) ponto pererrato statuēs magna. ponto pererrato = κατόπιν μαχρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. statuo = ἴδρυω. magna = ἔνδοξα.

296. sic ait et... effert = ταῦτα λέγει καὶ ἔξάγει· ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντὶ : ταῦτα λέγων ἔξάγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : per somnum mihi, vidētur efferre. 'Η λατρεία τῆς 'Εστίας ἀπήγει στέμματα (vittas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἀσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetrallībus = ἐκ τῶν

ένδομυχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ ἴερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu ! nihil invitatis fas quamquam fidere divis. invitatis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invitatis = inimicis. fas, ἐνν. est = φεῦ ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὑμενῆς εἰς τοὺς Τρώας (adspīrat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ ρ. pando, οὖς οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ἔρε = ἀναπετάννυμι. crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυτήν, διερριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἢν Αἴας ὁ Ὁιλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἢς ἦτο ἵέρεια, ἡτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμόν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = coērebant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δῆλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὃ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἡδύνατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. *densis armis, δοτ. = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus).*

410. *delūbri = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).*

411. *telis nostrorum obruīmur = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἥτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεγχάσματος τοῦ Κοροίβου, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυθοῦν ὅπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσης εἰς τὸ obruīmur λαμβάνεται ως μακρὸν εἰς τὴν τομήν. miserrima caedes = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἐφωνεύοντο).*

412. *facie... errōre, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.*

413. *tum = εἰτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. gemītu atque erēptae virginis ira = cum gemērent atque ob ereptam virginem irascerentur.*

414. *undique συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ inyādunt. collecti = ἀθροισθέντες. Κατ’ ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῇ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ’ αὐτῶν μὲ πυκνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.*

415. *Aiax = Αἴας ὁ Ὀιλέως.*

416. *rupto turbine = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἔκραγῃ. Ἡ παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π., 765, ὡς δ’ Εὔρος τε Νότος τ’ ἐριδαίνετον ἀλλήλοιν..., ώς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ’ ἀλλήλοισι θορόντες δήσουν. adversi = ἐναντίοι.*

417. *laetus eōis Eurus equis = ἀγαλάμενος ἐπὶ τοῖς ἡφάιστοις : Εὖτι λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὔρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν· equi εἰναι ἀντὶ τοῦ currū, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἀνεμοὶ ὀχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ώς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.*

418. *stridunt, ἀρχαικώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.*

419. *Nerēus = ὁ Νηρεύς. Οὗτος ἥτο οὐδὲ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρῶων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα.*

420. *si quos = quoscumque : ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ εἴ τις τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. obscūra nocte per umbram = per umbram obscurae noctis.*

421. *fudīmus = διεσκορπίσαμεν. insidiis = dolo.*

422. apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentīta, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὄπλα, τ.ἔ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἔχουν "Ελληνες.

423. atque ora... signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἐλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια: καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὁμήρῳ οὐδεμίᾳ διάχρισις γλώσσης γίνεται μεταξύ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.

424. illicet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι): σημαίνει πρῶτον ἀπίθι: καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου· ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὅποιαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ίσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραντα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruiumur = κατακλύζομεθα. obrūo, - uī, - ūtum, - ere = καταχώννυμι, κατακλύζω.

425. Penelēi, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. Ὁ ἐδῶ Πηγέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. B, 494 Πηγέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάῷ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = δικαιότατος πάντων τῶν Τρώων.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἐπρεπε νὰ φονευθῇ, ἀλλά...

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὁμ. α, 234: νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan... requīras = ἵσως ἥθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἵσως. Ἐκ τοῦ requīras ἔξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κλπ.

507. urbis casum = urbis interitum = τὸν ὅλεθρον τῆς πόλεως.

508. medium, κατηγορούμενον: καὶ τὸν ἐγθρὸν μέσον, ἥτοι καὶ τὸν ἐγθρὸν ἐν τῷ μέσῳ.

509 - 510. Τὸ ἔξης τῶν λέξεων: senior (= senex), nequīquam circūmdat tremētibus aeoī umeris (δοτική) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη).

511. cingitur = περιζώνυνται, μέσ. αὐτοπαθής = cingit se· συντασσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὰ δόμηρο. βέλος ἄλιον, μαψίδιον.

512. aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὁργαν. = τῇ σκιᾳ.

515. altariā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.

516. praecipitas = se praecipitantes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος,), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.

517. condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηντο δηλ. ἵκετεύουσαι, κατὰ τὸ θέος τῶν ἵκετῶν.

519. quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.

520. impullit = ὀθησε· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ ὅλη φράσις ἴσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὅποια δηλ. σὺ φορεῖς).

522. non, δηλ. egēret, si ipse κλπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήγει τὰ ὅπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρὸν αὐτὸς ὁ "Εκτωρ.

523. hic tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἶμαι ἐγὼ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς ὃδε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμῷ καθεζόμενοι ἵκεται ἥσαν ἀπαραβίσαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ικέτ. 176 : κρεῖσσον δὲ πύργων· βωμός, ἔρρητον σάκος.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς γεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν Θανάσιμον τραῦμα. 'Ο νίδις τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύτω πολλαχοῦ εἰς τὴν Ιλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἀμ φόνον, ἀν νέκυας· "Ομηρος ἐν K. 298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῦ τὴν ταχεῖαν φυγῆν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. lustrat = περιέρχεται, ζητῶν καταφύγιον

529. infesto volnere insequitur = καταδιώκει δι' ὄπλου, δι' οὐ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκάβης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὅποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis pericūlo. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχειν ἔκυτὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά. δὴλοι σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἦ εὔχεται τινὶ ἀγαθῷ ἢ καταρτᾶται δεινά. tibi, ἢ δοτικῇ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddant. aussis, εἶναι οὐσιαστικόν.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' Ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ ὄρῶν φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ.

540. satum (esse) = natum esse. ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις δτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἐχθρὸν Πρίαμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἡδέσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἱκέτου. erubuit, παρακ. τοῦ erubesco, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura. = τὰ δίκαια, ἢ ἔχει ὁ ἱκέτης καὶ ὡν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἱκέσιος. fides δὲ ἢ τῷ ἱκέτῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus... Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται inbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὐ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι senior. To sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἐλλησιν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ

τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἡτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη
ἥχον ἔδωκεν.

546. summo umbone = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ. Τὸ δόρυ
ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηρτημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς
νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres... ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrare, ὅπως καὶ τὸ tri-
stia facta = νὰ διηγηθῇς τὰ θλιβερά ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεο-
πτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν
ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. 'Ο Νεοπτόλεμος ταυτίζεται
τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὥχι ἀπὸ φόβου, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας
(546).

551. lapsantem = συχνὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapso θαμιστικὸν τοῦ
labor.

552. comam laeva: οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου impli-
cuit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem.
coruscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = su-
stūlit = τὸ ζίφος, ὥστε νὰ ἀπαστράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ αλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτώμεναι ἐν τοῦ super-
bum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κλπ.

557. iacet truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπο-
μένως ἀταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est sine nomine = ἀνώνυμον, ἀγνώ-
ριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. 'Ο Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνα-
τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν οὕτος ἐφο-
νεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς
ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγήν, καθ' ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ,
ἀλλ' ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγιλ-
λέως. 'Η σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὐριπίδου ('Εκάβη, Τρωά-
δες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοτῆς τῆς κεφαλῆς
πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς
ἰστορίας γνωστόν.

Στήχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepītus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐχρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἐνεστ. προστακτ. impone te = ἐπίθες σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὕμων μου.

709. quo res cumque = quo cumque res cadent = ὅπως καὶ ἀν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἀς παρατηρῇ, ἀς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἔχη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertisite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξελθοσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. 1, 24: Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾳ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris· ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συγχαζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὄρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὁδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἔως οὐ λουσθῶ, πρὶν ἡ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἥτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. 'Ομηρ. εὐρέας ὕμους' umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωνύμω τοὺς ὕμους καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collā = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, διὸ ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἀνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἥτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα

τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succeedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῇ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν.

728. suspensum = sollicitum, anxiūm = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

729. videbar (mihi) = ἔδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοὶ ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate... nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἡσαν περιβεβλημέναι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimīcum. Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepido confūsam. mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων ἀφήσει τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγγίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἔξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμνων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ ne... ne συνδεομένας, δῶν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἡ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem... deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. Ο τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ώστε νῦν γίνεται ἔκθλιψις τῆς περιττεύουσας συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου

Ο Αἰνείας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδῃ, ἐν τῇ χαράδρᾳ.

749. ipse = ego ipse, urbem rep̄ero = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι... repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare perīclis = καὶ πάλιν τὴν ζωὴν μου νὰ ἔχθεσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obseūrāque limina portae qua gressum eጀtuleram repeto = σπεύδω ὅπισω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἣς εἰχον ἐξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τὰνάπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἔχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἰναι δοτική.

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me referto si forte· τὸ domum, ἐπίρρ. = οὖκαδε. si = εἰς ἥν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυγεν ἔκει (ἡ Κρέουσσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἡτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruērant, tenēbant, volvītūr κλπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον.

758. ilicet = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ. ἔ. τὴν σκήγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον.

Ο Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἦν εῖδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς "Ηρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς "Ηρας, ὡς διακειμένης εὑμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπὲρ ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς "Ηρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Διολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὄποιας ἐτοποθέτουν πλήρεις τραφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ιερὰς εὐωγίας.

765. crateres auro solidi = crateres solidi auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγγρουσι, δόλχουσι. captīva vestis = αἰχμαλώτως ἐσθῆται, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres· ἡσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἔχατῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρῷ τάξει. τοῦτο δηλοῦ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δή, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769. - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων. Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἥτοι διὰ τῶν ὁδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν φερεπλανώμαν μαίνομενος.

772. infēlix simulācrum = τὸ ἄθλιον εἴδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκὼν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεύετο δτι οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχή-

ματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωίνη ὥφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἢ κατ' ἀνθρώπον.

774. obstipui = ἐθαμβώθην. stetēruntque comae = ἡγωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. "Ομηρος: ὅρθαι δὲ τρίχες ἔσταν. ἐπὶ γναμπτοῖσι μέλεσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγῃ.

775. affāri...demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, ὡν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat? = τί ὁφελεῖ, indulgere insano dolori? νὰ ὑπογωρῇς εἰς ἄφρονα λύπην; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom: σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ. 'Ομ. ζ, 240 οὐ πάντων δέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.

778 - 779. nec... fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδὲ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ 'Ολύμπου ἐπιτετραμμένον.

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἔξ οὗ ἔξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμόζει εἰς τὸ aequor, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἀλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. obeūnda.

781 - 782. Thybris, τύπος ἐλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέρων χρῆσιν κάμνει ὁ Οὐεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· διομάζεται ὁ ποταμὸς Lydius, διότι ρέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἡς οἱ κάτοικοι ἐνομίζοντο ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας arva opīma virum, 'Ομ. Μ, 184 ἀνδρῶν πίονα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμω ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx: ἡ Λαουηνία, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ξητὸ ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ Κρέουσα, ἵνα ὁ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt): παθ. παρακ. τοῦ pario, pepéri, partum, - ēre = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὥρισθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἔδρῶν τούτων.

786. servitum, ὕπτιον, δῆλον σκοπόν.

788. magna deum gen̄etrix δῆλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ὄρέων ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἱδης. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Πέραν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater). εἶναι πρὸς τοὺς Τρώας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν οὔνον.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ως εἶπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήχησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. Ὁμ. λ., 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν Ὄδυσσεα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ Ἀδῃ νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του: τρὶς μὲν ἐφωρμήθην ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ ἔπιταο. dare... circum = circumdare, τμῆσις καὶ ἀναστροφή ἐκ τοῦ circumdare ἔξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δῆλ. τόσον χρόνοι μὲ ἀνέμειναν. reviso socios = ἐπαναβλέπω τοὺς ἑταίρους.

796. - 797. ingentem comitum numerum = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. matres... viros = ἄνδρας καὶ γυναῖκας τούτωρ ἐπακολουθεῖν ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχ. 798 pubem = multitudinem καὶ vulgus. exsilio, δοτ. = πρὸς ἔξορίαν.

799. parati = παρεσκευασμένοι (δῆλ. νὰ μὲ ἀκολούθησουν). animis — opibus = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δῆλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, δσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. deducere = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μελλοντος νὰ ἰδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. iugis = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἱδης.

802. obsessa liminā = καταλαβόντες τὰ καπώφλια.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἐλπὶς
βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ. fato = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublato-
genitore montes petivi = καὶ ὅρας ἐπὶ τῶν ὄμων τὸν πατέρα μου εἰς
τὰ ὅρη ἀπῆλθον.

ΒΙΒΛΙΟΝ III

Στίχ. 39 - 68

39. Elōquar an sileam ? οποτακτικαι ἀπυφίαν δηλοῦσαι = νὰ ἔξαγείλω ḥ νὰ ἀποιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἰναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἔξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ τύμβου καὶ εἶναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἡτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρὶς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὄποιου μέλαν εἶχε στάξει αἴμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὄμαλ. = σπαράσσω. iam parce = φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. 'Ο Πολύδωρος, ὁ τοῦ Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νεονομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν, τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ ακόνιν, ὅπου ριζοβολήσαντα τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίανε (scelerare = polluere = μιαίνειν).

43. tulit, συναπτέον τῷ extērnum = οὐχὶ ζένον πρὸς σέ. tulit = protulit = ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut crūor hic de stipite manat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ὅρνησις = οὐδὲ ρέει τὸ αἷμα τοῦτο ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος. mano α' συζ. ὄμ. = ρέω. crūor - oris ἢ. (κρύος ;) = αἷμα μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avarus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἔγώ ὁ Πολύδωρος. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς 'Εκάβης τοῦ Εύριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ', 'Ομήρω τὸν Πολύδωρον φονεύει ὁ 'Αχιλλεὺς. confīxum, δηλ. me = ἐμὲ διαπερανθέντα· τὸ ρῆμα confīgo, -xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges = σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.

iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (increvit) εἰς αἰχμηρὰ δόρατα (iaculis - acutis), οἵτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δόράτων.

47. ancipiti formidine, ἀφαιρ., ὄνομ. anceps formido = διπλῷ φύσι, διὰ τὸ αἷμα, τὸ ὄποιον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus· ἐλλήνιζουσα ἢ σύνταξις.

48. obstipui, παρακ. τοῦ obstipesco = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. steteruntque comae et vox faucibus haesit = καὶ ἡγωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγῃ εἰς τὸν λάρυγγα. sto = ἵσταμαι. fauces -ium, πληθ. = ὁ λάρυγξ. haereo = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.

50. furtim λάθρῳ (τῶν Ἑλλήνων), Εὐριπίδ. Ἐκάβ. 6, ὑπεξέπεμψεν. mandārat, ἀντὶ mandaverat = commendārat, commisserat = εἴχεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἔξαρτᾶται τὸ γερουνδῆβον alendum, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.

51. Threicō rēgi = εἰς τὸν Θρᾷκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πιολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. diffido, (-isus sum), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.

52. cingi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εῖχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν πειρεκυλάθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ήρωικοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.

54. res Agamemnonias secūtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.

55. fas, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.

56. auro potitur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ρήματος potitur βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν.

57. sacra famēs = ἀνοσία πεῖνα. sacer = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἔξαγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.

58. procēres -um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.

59. monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον. deum = deorum. refero et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δῆλ. ὁ Αἰνεῖας ὅτι ἔκαμνεν ὁ ἀρχῶν εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωμαϊκήν, ὅταν ἔζητει τὴν γνώμην (πρβλ. τὰς φράσεις: referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias).

60 - 61. omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ.

1) excedere (ἔξελθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ίστια), ὥστε δὴλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ίκανὰς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν . instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύμβος (ingens aggeritur tumulo (δοτικὴ) tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δάιμονες (manes). arae = βωμοί : ἔθος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ιδρύουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. caeruleis = nigris, vittae = τανίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικὴν τῆς παράστασιν.

65. Iliades, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνείου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὥσπερ ἔθος τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αίματος τῶν ιερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα χοάς. tepido lacte = χλιαρῷ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. pateras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν ιερείων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον.

* Η ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπτασιν, ἀφ' οὗ γίνηται νενομισμένη ταφή. suprēmum = τὸ ὕστατον. voce ciēmus = νοεῖμας, δηλ.. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. templa ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ (Ἀπόλλωνος). saxo structa vetūsto (= templa). vetūsto = ἐκ

λίθου παλαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δὸς ! propriam domum = perpetuam domum = διαρκῆ οἰκον, κατοικίαν. Thybraee = Θυμβραῖς οὗτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν δόποιαν διαρρέει ὁ ἐγγὺς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν δόποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἢν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαι = quos Danai... Achilles reliquerunt = τὰ λειψάνα τῶν Τρώων, ὅν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηγνῆς Ἀγιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὁρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quoue = ἢ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sūm = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὄποιους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix... fatus eram... omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, eum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ere = σείομαι.

91. limināque = τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὄλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, δτῶν ἀκολουθητὴ λέξις μὲ ἄλλο que (lauresque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons, εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἔξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὕτα.

94. duri = πολυτλήμονες.

95 - 96. quae vos... accipiet reduces = ἡ γῆ, ἡτις πρώτη (prima) εἶδε νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (tulit vos) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (a stirpe parentum), ἡ αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῇ (vos accipiet) ἐπανελθόντας (reduces)· τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. ubere laeto = solo pingui et fertili = μὲ ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφορικῶς· πρβλ. τὸ ὄμηρικὸν « οὕθαρ ἀρούρης ».

97. hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἰκος, ἡ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis diminabitur κλπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ὁμήρῳ ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (Ἰλιάς XX, 307) ὅτε οὗτος ἔσφεζε τὸν Αἰνείαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει καὶ παῖδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται (et nati natorum et qui nascentur ab illis). Οὐδεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταύτην γράφει πάντεσσι (cunctis) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδαν ὑπὸ ραψῳδοῦ, ὅστις ἥθελε νὰ ἔξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἀρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγονταν τὴν καταγωγὴν τῆς εἰς τὸν Αἰνείαν.

Στίχ. 161 - 167

161. Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνη ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsit, παρακ. τοῦ suado = πείθω· ἐνταῦθα suāsit = ὑπέδειξεν.

162. Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. monsiderē, ἀπαρέμφ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. Hesperiam Grai cognomine dicunt = Ἐσπερίαν οἱ "Ελληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ "Ελληνες Ἐσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. potens armis atque ubere glaeiae = πολεμικὴ καὶ εὔφορος.

165. Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἥτο βασιλεὺς τῶν Ἰτα-

λῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VI, 2, 5) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὄποιαν ὁ λαὸς κατέκησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἤτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὠπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstris θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐνῷ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ ὀστᾶ κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ φόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὀμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρῳ, δ, 706 δὴ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε· ὃψε δὲ δήν μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὐ συνέρχεται, διμιλεῖ.

310. vera facies... verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὄποικ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἐντικείμενον te = ἐμφανίζεσσαι πρός με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθῆς ἄγγελος : Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωγόνον, δηλ. ἡ ζωή. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἶσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imāgo, umbra): ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = 'Ο "Ἐκτωρ ποῦ εἶναι : διατί ὁ "Ἐκτωρ δὲν ἐμφανίζεται ; 'Η Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρώτᾷ διατί δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ "Ἐκτορος, εἰς δὴ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑπεθέσει ὅτι ὁ Αἰνεῖας φέρχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν "Ἀδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μανιούμενη (insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερκῶς λυπουμένη) . Τὸ furere σύνθητες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = ὑποβάλλω, ὑποχρίνομαι. hiseo = κυρίως μένω

κεχηγώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἡμπορῶ νὰ εἴπω λέξιν· εἰτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθείς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ δλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δῆλ. τοῦ "Εκτορος. 'Η φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηρμόσθη προσφυῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit ? δῆλ. te = ποία τύχη πάλιν σὲ ἐπεσκέψθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.

319. Andromache, ἀφαιρ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς Ἀνδρομάχης. Hectōris, ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ "Εκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἔξεπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμόν. 'Η 'Ανδρομάχη, ἀφ' οὗ ἦκαθη εἰς δουλείαν, δὲν ἥτο κυρίως συζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiecit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲν χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὡς πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐφασθεὶς ὁ Ἀχιλλέας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευὴν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν ἀντῆ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. quae... sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' δριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοιράζονται πολεμισταὶ μεταξὺ τῶν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέχους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἐδῷ τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius, δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἔρα γε ὑπάρχει τις πόθος ; Τὸ tamen (= ὅμως) δῆλοῦ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae parentis = ἂν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avunculus ἡ Κρέουσα μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ "Εκτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excītat, δηλ. puerum = ἔξεγειρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἴδιων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna ("Αορνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρο) οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν "Αορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς "Άδου κατάβασις). sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τῶν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὄχθας (silvis, ἀφαιρ. δργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σιβυλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἔδει, χρησμοδοτεῖ, ἔμμετροι ἥσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στρόφιγγος, ἦτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτὸς ἄνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἀνεμος καὶ δι' αὐτὸ ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliorum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σιβύλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ᾽ ὁ ἐπ’ αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συγχρόνης δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σιβύλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ δόνομα Σιβύλλα ἀργικῶς κύριον ἀτομικὸν δόνομα ὅν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἱταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσήγθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σιβύλλα ἦτο τρόπου τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, δύναμις. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολὴν. Ἐκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). Ἡ ἔννοια εἶναι : Μή δώσῃς τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μή ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς ὀλίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κλπ.

454 - 456. quam vis increpitent = δύον καὶ ἀν γογγύζουν οἱ ἔταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ δύον ἀν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἴσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναγόρησιν. Τὴν ὅλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη : possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ιστίων) νὰ πληρώσῃς εὔνοικῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvet = αὐτῇ ἡ ἰδίᾳ ἀς προφητεύσῃ καὶ εὑμενῆς τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἀς λύσῃ.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ labore = ἔκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expediet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus debit secundos : ἡ Σιβύλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἰσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖται δόθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θὰ προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἵκετευθεῖσα (δῆλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (.παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ "Ερυκος). illaetabilis ora = ἀτερπής χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγρον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelagi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστηγη τόσας τριχυμίας εἰς τὸ πέλαγος (= ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τῷρα δοκιμάζω καὶ ὅλην, δῆλ. amitto genitōrem = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· ὄντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὐτύχιαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἴδῃ τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις "Ελενος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. 'Ομ. P, 410 κ. ἐ. δὴ τότε γ' οὐδ' οἱ (τῷ 'Αχιλλεῖ) ἔπειτε κακὸν τόσον, δοσον ἐπύχθη, μήτηρ, ὅτι ᾧ οἱ πολὺ φίλατας ὠλεθ' ἔταιρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὕστατος πόνος, δῆλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τριχυμία ποὺ ἔξαθησε τὸν Αἰνείαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεγχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἔξήγει.

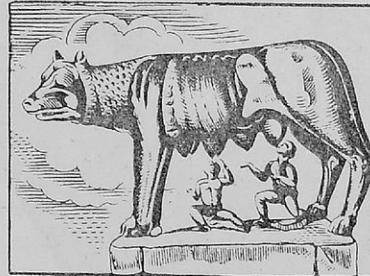
718. contieuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας ἐδῶ (τὴν διήγησιν). quievit = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

νέφος

ΕΠΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1965

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ο Κικέρων φιλόσοφος.

Ο Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος όντων ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἡκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαιδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωϊκὸν Διόδοτον, ὃν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π. Χ.) ἐπίσης ἡχροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικούρειου Ζήγρωνος καὶ ἐκ νέου τοῦ Φαίδρου, ἐν Ρόδῳ δὲ (78 π. Χ.) τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, ὀπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. Ο Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς (54 - 51 καὶ 46 - 45 π.Χ.) περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἡθικήν. Τὴν φιλοσοφίαν ἐξυμενεῖ θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι δὲ πρῶτος Ρωμαῖος, ὃστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ίκανὴν νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτὴς τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἑνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἐλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβάνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας εἰς τὴν ἐξέτασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας δὲλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κρίσιν, εἰσάγει δόμως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐνῷ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψίς.

Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς ἐπικούρειου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ εἶναι Στωϊκὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὃσον δὲ Πλαναΐτιος (κράμα Στωϊκισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ο Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίαν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡς ἡ ἀληθῆς ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Ούτω τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἴστορικὰς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

'Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὓς ὅλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν (τὸ de re publica καὶ ἡ συνέχεια, ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ de legibus), εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἡθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ paradoxα stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior ἢ de senectute, καὶ Laelius ἢ de amicitia κ. ξ.).

B'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος de re publica.

α) Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις.

"Ἐνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, ὃς ὑπέστη ἡ 'Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὃσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες διεκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἔξισταν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων. Ἀλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἔξιστας τούτων εἰσροή εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐξορίσθησαν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ γειτρον πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι: οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηδύκθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὔτω ἔξιστας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγρώνων μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἔξερράγησαν αἰματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοβερὸς πόλεμος μεταξύ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). Ἐπηκοολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ίδιους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, ὅποτε τὰ θεμέλια τοῦ 'Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσείσοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινοὶ ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστῆς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν

Κικέρων, ὅστις ὡς ὑπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὁ καὶ ὀνομάσθη pater patriae) τὸ φωμαῖνόν
Κράτος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, ὅστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς δλης καταστάσεως. 'Ο αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἃς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἐξαρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς Θεσσαλονίκην. 'Ανακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. 'Αννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπήιου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν 'Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ de re publica (περὶ πολιτείας) ἔργου, οὗτινος ἥδη (ἀπὸ τοῦ ἔτους 61 καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη) εἶχεν ἀρχίσειν νὰ συλλέγῃ τὴν ὅλην καὶ κυρίως ἀπελήφθη τῆς ἐργασίας ἐν τῷ αὐτίατι αὐτοῦ, τῷ Cumanum (ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας) καὶ ἐν τῷ Pompeianum (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ βαθεῖαν μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς 'Ρώμης παραδόσεων, χρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ιστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ,τι περὶ πολιτείας εἶχον γράψει ὁ Πλάτων, ὃν εἶχεν ὡς ἴδιανικὸν πρότυπον καὶ ὁ 'Αριστοτέλης. 'Εξηκολούθησε δὲ τὴν ἐργασίαν βραδύτερον καὶ ἐν τῷ ἀλλω αὐτοῦ αὐτίατι, τῷ Tusculanum (ἐν Τούσκλῳ) μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, τὸ ὅποῖον ἴδιαιτέρως ἔθεώρει μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

Τὸ ἔργον τέλος ἐδημοσιεύθη εἰς 6 βιβλία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως του εἰς Κιλικίαν (περὶ τὸ 51 π.Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἐτελείωνε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

'Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἥπειλετο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθόν τῆς 'Ρώμης τὸ ὅποῖον πάντοτε ἐνοστάλγει ἐν συγχρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ὁ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἐξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του ισχυριζόμενος « nullam iam esse rem publicam » (ad Quintum fr. 3, 5, 4). 'Ἐν τούτῳ ἔξεδήλου τὴν στερράν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἔνδοξος 'Ρωμ. Πολιτεία ἔπρε-

πε νὰ διασωθῇ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἐρείπια τὸν κόσμον ὅλοκληρον (Cic. deip. 3, 23, 34). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀδελφὸν Κότιντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς δὲ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ίσαριθμους ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἐννέα ἡμερῶν ἕορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖνον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἢ εἰς τὸν ίστορικὸν Σαλλούστιον). ὅστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὡς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἔξ .).

Οἱ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταῦτην, τελικῶς δμως δὲν μετέβαλε ρίζικῶς τὸ ἀρχικὸν σγέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διακενύσσας πως τὴν ὅλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἀ κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἕορτασίμων ἡμερῶν, ἥτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν αὐτοῖς ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἄριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἥτοι τῆς ἔξουσίας ἀρχόντων τ.ε. ὑπάτων, συγκλήτου καὶ δῆμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐάν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἔξολισθαίνει ἡ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἡ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν διληγαρχίαν), ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἐκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥτιν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἐκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ίσχυσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἓνα μόνον ἄρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προυκισμένους πολίτας ἵκανὸν μέρος τῆς ἔξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνῆται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπειμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἔθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέ-

πτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παρέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Στωϊκὸς Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. βιβλ. κυρίως II καὶ III).

'Υποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν 'Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικήν. 'Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὁμολογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκὸν, οὐ παρέχεται ἡ ἴστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. 'Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει ὁ ἑρός Αύγουστοῦνος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. 'Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. 'Ο Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καίνοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum), δοτις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος ὀφείλει νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἵκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἑκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. 'Ως παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν 'Αθηνῶν καὶ ἄνδρας, οἵος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ύπ' ὅψιν του τὴν 'Αθηναίων Πολιτείαν τοῦ 'Αριστοτέλους. Περὶ τοῦ ἔκτου βιβλίου, οὐ μόνον γνωστὸς τυγχάνει ὁ ἐπίλογος (τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον, τοῦ γεωτέρου Σκιπίωνος), ἕδε Προλεγόμενα.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

'Ο Κικέρων ἀποκαλεῖται, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἔχεγγυον καὶ ἀσφαλέσταν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, ὅτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. "Εδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρεστή, ἦν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἰναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἔκπληρωσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδίωκόμενα ἀκαθάρχοιν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

'Ο Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὡφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν 'Ελλήνων φιλοσόφων καὶ ἴδιᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπόν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχάς, συγκερονύμων τὰς ἀφηρημένας θεω-

ρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ 'Αριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυβίου.

'Ο Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ δὲ Κικέρων περιγράφει τὴν ρώμην πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ρώματικὴν πολιτείαν ἐν τε τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἥδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἴσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπόν του καλύτερον ἦν ἐὰν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς ὁ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς δὲ Κικέρων ἀναφέρει διτὶ δὲ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς 'Ρωματικῆς, ἐνῷ δὲ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵαν καὶ ὁ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ' οὔτες, ὡστε νὰ φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἦν κακοῦ.

'Εκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει δὲ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἰναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἰναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡτις ἐκτίθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis. 'Ο Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς 'Ελληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰώνιους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ θήτωκης. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ἔητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ οὓς διηγεῖται δὲ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἔξης: « Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὑστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἔνα τῶν θυγατριδῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ίματίῳ περικαλύπτειν· ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δὲ ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι: « Λόγιος ἀνήρ, ὃ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις ».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικὸ - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰώνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰώνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλάτωνος ὁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων

καὶ Αῦλος Γέλλιος κάμηνοις νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι χάριν τῆς γλώσσης μόνον γωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα γρόνοις, μετὰ τοὺς δύο αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κυκέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). Ἔπειτα καὶ αὐτὸς ὁ Ιερὸς Αὔγουστηνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸς δῆμος εἶναι ἔξαρτεσις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς γρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ δῆμος αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Lactantius καὶ Ἰδιφ τοῦ Ιεροῦ Augustinus μιμεῖται ἡ ἀντιγράφει γωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοί Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι γωρία ἡ ἐν ἐκτάσει σχολιαζόντων (ίδ. κατ. σ. 107). Τέλος ὁ Boëthius (480 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidorus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 600 - 636 μ.Χ.) εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κυκέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν γρόνων ἐκείνων.

Ἄλλα βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἔχνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεισαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἦν θὰ εἶχεν ἡ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς γρόνους τῆς 'Αναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου "Ελλην μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης περὶ τὸ 1330 μετέφρασε ἐν τμῆμα, τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸς εἶχεν ἀπὸ μακροῦ γρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου, διὰ τὸ δόπονον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα δῆμος τὸ σύγγραμμα αὐτὸς δὲν ἀπωλέσθη, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσε (τῷ 1819) εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης καὶ μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥττον.

'Ο κῶδιξ οὗτος μετηγένθη ἀπό τινος ἐν Ιταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ

πρῶτον (1822) δῆμοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Mai κείμενον διὰ μεταγενεστέρων ἐργασιῶν καὶ τῆς χριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω τοῦ ἔργου de re publica σήκεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη, μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἢτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτά οἱ ἔξι τοῦ κύκλου τῶν Σκιπίωνων.

Οἱ Αφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἴδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὥπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιπίωνος καὶ τοῦ Λαζίου, ὁ Λαζίος (ἴδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M'. Manilius) ὥπατος τῷ 149 π. Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαζίου Q. Mucius Scaevola augur καὶ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ φήτορείᾳ ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

Ως λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ιδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. Οἱ L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἔξι ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητὴς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Ηδύναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατὴρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἔνεκα τῆς νιοθεσίας ἐπωνομάσθη Σκιπίων 'Αφρικανὸς ὁ νεώτερος. 'Υπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκραίφυγής 'Ρωμαῖος καὶ φίλος τῶν 'Ελλήνων.

2. 'Ο P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αίμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus. 'Εγεννήθη τῷ 185 / 184 π.Χ. Ἡτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μαχεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπίωνων, υἱόθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορνηλίου Σκιπίωνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ιστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον καὶ ἦτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων. 'Υπῆρξε φίλος τοῦ Στωϊκοῦ Πλανατίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) δῶς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαιλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος de re publica. 'Επανεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς βίτιαρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὑπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὑπατος τῷ 134 π.Χ. 'Εθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. 'Επί τινα ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς 'Ρώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τίβερίου Γράκχου. 'Ως πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 ἑτῶν εὑρέθη ἐπὶ τῆς ακίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὄποιου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ' ἀνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. 'Ο C. Laelius (Γάιος Λαελίος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαελίου, ὑπάτου τῷ 190 π.Χ., φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αίμιλιανοῦ. 'Εγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας τῷ 155 π.Χ. δῆμαρχος τῷ 151 π.Χ., πραίτωρ τῷ 145 π.Χ., ὑπατος τῷ 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. 'Αφιερώθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὅ· ἐσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς βίτιαρ. 'Ιδιαίτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν φιλοικίᾳ τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαιλόγου.

4. 'Ο M asinissa (Μασανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (νῦν 'Αλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατήτωρ τοῦ Μικίψα καὶ πάππος τοῦ 'Ιουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). 'Υπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος. 'Εχθρὸς τῶν Ρωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ

τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, εἴτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς Ἀριανούς, γενόμενος πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρησε πάντοτε ἴδιαιτέραν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἴδια μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπίωνων (πρβλ. Somn. Scip. 1 : familiae nostrae amicissimum). Ὁ Μασανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ. ἀφῆκεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εισαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηλαγμένην ἐμιμήθη. Ὁ Σωκράτης, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακούς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐν τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνέψησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἔκει εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Ἀντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικῶτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνύπνιον τι, ὅπερ εἶδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασανάσσῃ (ἰδ. κατωτέρω) *.

Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου ὀμιλεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἔξηγει ὁ Μακρόβιος (somn. 1, 4, 2) λέγων : « "Οτε ὁ Λαίλιος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) δτι δὲν εἶχον ἱδρύσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε, τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράχον) ἀπήντησε ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μεταξὺ ἀλλων τὰ ἔπη : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτῇ τῶν καλῶν πράξεών των εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτῇ ἀρετῇ ἐπιτυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρου) διὰ μολύβδου, οὔτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προιωρισμένων νά

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Ἀποκόπου, στιχούργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (Coll. de Monuments ἀριθ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II. 1881).

ξηρανθώσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπου τινὰ καὶ θαλερὰ εἰδη ἀντα-
μοιβῶν. — Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη; εἶπεν δὲ Λαίλιος.
Τότε ὁ Σκιπίων: « 'Υπομείνατε (ἀκούσατε) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην
ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου
(καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπό τινων 'Επικου-
ρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι οἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι
ἀνταμοιβαὶ ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήθη δὲ ίδιος, εἰς
τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς
τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ
S o m n i u m S c i p i o n i s διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν
τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι
τε καὶ ίδιᾳ ὁ λόγιος συγγραφεὺς Macrobius, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς
410 μ.Χ., δστις ὑπεμνημάτισε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὅου αἰῶνος μ. Χ.)
αὐτὸς εἰς δύο σφράγιμενα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς
καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam.¹ § 1 (9).
I~~g~~regionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam
ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de cau-
sis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacri-
mavit aliquantoque post suspexit ad caelum et : Grates, inquit,
tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam
ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Corne-
lium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor ; itaque numquam
ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memo-
ria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica
percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis
consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noc- I § 2 (10).
tem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur
omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset.
Deinde, ut cubitum descessimus, me et de via fessum, et qui ad
multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus comple-
xus est. Hie mihi (credo euidem ex hoc, quod eramus locuti ;
fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid
in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet
saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior ;
quem ubi agnovi, euidem cohorui, sed ille : Ades, inquit, animo
et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem , quae parere populo Romano coacta II § 3 (11).
per me renovat pristina bella nec potest quiescere ? / (ostendebat
autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro
quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excides. Sed cum eris curru in Capitolium invictus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12). Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio : Sti queso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13). Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto : omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur ; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur ; harum rectores et conservatores hinc profecti hic revertuntur.

III § 6 (14). Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinetos arbitramur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equeidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quaesito, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse videamini.

End

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiā cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acceptistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaesito, inquit Africanus, quoūque humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in templo

veneris? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni; cui subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis; deinde subter medium fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18). Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui compleat aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequabiliter concentus efficit; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitatior, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus; nam terra nona immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingenii in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurderunt; nec est V § 11 (19). ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem **adversum** nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Afričanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20). num ac domum contemplari; quae si tibi parva, ut est, ita videatur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsis ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam **adversos** stare vobis: a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21) circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torrei. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceano appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22). quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangen tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquentur, quam loquentur diu?

VII § 15(23). Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et

VII § 16(24). certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli descriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol honinibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templo penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

VII § 17(25). Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII § 18(26)- bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilans. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem motum VIII § 19(27)- adfert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris , quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium exstinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur IX § 20(28)-, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ina-

nimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo ; quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29). Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocios faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt carumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam voluntantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περίληψις: 'Ο Π. Κορνήλιος Σκυπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τὸν φίλουν τὴν συνάρτησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκυπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὅναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venisset ἀφοῦ ἤλθον, ἐλθὼν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐποιοιρκεῖτο ἡ Καρχηδῶν. 'Ο Π. Κορνήλιος Σκυπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλεγ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὑρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἔδηλουν οἱ 'Ρωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων, ἥτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἥτις ἦτο ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ιδιαιτέρως τὴν ὄνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης). *M'. Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα). *consuli* σύναψον τῷ *tribunus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὸς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικᾶς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ *ὑπάτος* (*consul*) ἢ ὁ *ὑπατικὸς χιλίαρχος* (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἦσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἔξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἑκάστην λεγεῶνα, ἦν διφούν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem = nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . conuenirem = οὐδὲν ἄμεινον* (κακλύτερον, ιερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύ-*

μησα περισσότερον παρὰ νά..., ἡ σκέψις μου ἦτο νὰ ὑπάγω πρὸς συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι οὐδέτερον συγχριτικὸν τοῦ θετικοῦ τοῦ potis, e. *Masinissam* ἵδ. Προλεγόμ. *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις δε ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ἴσχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* περίου 90 ἑτῶν. *senex*, *senis* γέρων. *conlacravit* ἡ πρόθ. *cum* (con-) δηλοῦ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum καὶ in caelum καὶ* (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio*, -pexi, -spectum, 3. ἀναβλέπω. *grates . . . tibi ago . . . vobisque . . . quod . . . conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . διτὶ (διότι) . . . (εὐχαριστῶ σε... καὶ ὑμᾶς... διότι...) *conspicio* -pexi, -spectum, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ τοῦ *gratia*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = dii ἢ di) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ δηλ φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημένη ἀπό τινος ποιητοῦ. *summe Sol . . . Caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἡθικήν) = μέγιστε, ὕπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.). = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοὶ (ὁ "Ἡλιος ὁς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἀστρα, ἀτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caelestes, caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam . . . migro* ἐτέθη ὄριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνη συντόμως. Ὁ Μασανάσσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοιήσουν διτὶ ἐντὸς ὀλίγου. Θὰ μεταβῇ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρξεως (ἵδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ πρόθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ δηλ φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὐ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωνσταντίνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ ita ἢ adeo) = τόσον. . . *illius . . . viri* Σκιπίωνος 'Αφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (*Maior*). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμαρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῦ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἔνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ δήμου.) *percontatus sum. de suo regno κανονικῶς* θὰ ἐπρεπε νὰ τεθῇ ειus, ἀντὶ τοῦ suo. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ de . . . regno). *ultrō citroque* = ultrō et citro ἔνθα καὶ ἔνθα, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= invicem). *multis verbis . . . habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ

ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ consumptus est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ. περιποιητικὴ (= ἡμῖν αὐτοῖς). consūmo, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). *Post autem ὄστερον δέ. accepti δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενθέντες). apparatu regio (ἀφαιρ. ὁργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς γεύματος. sermonen produximus « τὸν λόγον ἐμήχυναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν ὁμιλίαν, ὀμιλήσαμεν ἐν ἑκτάσει). in multam noctem = ad multam noctem = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. cum . . . nihil nisi . . . loqueretur . . . meminisset : cum . . . nihil (ἐνν. aliud) nisi = ἐνῷ, καὶ μολονότι. . . (= cum) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὀμίλει εἰμὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερεν) . . . τὸ meminisset ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. eius facta . . . dicta οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ . . . τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν facta (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π. Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ invictissimi, τὸ δὲ dicta εἰς τὸ optimi (§ 1). cubitum (cubitum) ὕπτιον α' πρὸς δῆλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ὅρημα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). cūbo, -būi, -bitum, 1. ut . . . discessimus ὡς . . . ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἔκαστος εἰς τὸ δωμάτιον του). dis-cedo, -cessi, -cessum, 3. me . . . somnus complexus est προσωποποίia = ὑπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὑπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). complector, -plexus sum, 3. de via ἡ πρόθεσις de (= propter) δηλοῦ αἰτίαν (ὡς ἀνωτ. § 1 iustis de causis) εἰς τὸ fessum (παθ. μτχ. τοῦ fatiscor). et qui . . . vigilassem καὶ ἐπειδὴ ἐγώ (et ego qui = cum ego) εἰχον ἀγρυπνήσει. artior (= arctior) quam solebat βαθύτερος τοῦ συνήθους (quam solebat = solito ἡ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὑπνος. soleo, solitus sum, 2. ἡμιαποθ. hic mihi . . . Africanus se ostendit τότε (= hic) μοὶ ἐνεφάνισεν ἔαυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. ostendo, -tendi, -tentum, 3. equidem = γε, τῇ ἀληθείᾳ. fere ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (plerumque, vulgo). fit . . . ut . . . pariant συμβαίνει (ὥστε) νὰ . . . γεννᾶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενῶσι), pario, peperi, partum, 3. cogitationes οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. sermones οἱ λόγοι (αἱ ὁμιλίαι). scribit Ennius (γράφει) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἔντις στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Aln. 2,270):*

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta
hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo.

Ο 'Εννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ πόλει (Rudiae νῦν, Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἦτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ρωμαίων ποιητής. *de quo δηλ. Homero. videlicet δηλονότι* (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμνήσκεται = reminisci, in mente habere). *ea forma,* ἀφαῖρ. *ex imagine eius* ἐν τῇ εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐν κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium ἐντὸς ξυλίνων ναΐδιων (armaria). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ ἡ ὑπογραφὴ (titulus) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (ius imaginum). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior.* Ο νεώτερος Αφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀγγίβα. *quem* = hunc autem τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. agnoscō, agnōvi, agnītum, 3. *cohor-tui* ρ. cohoresco, -horruī, φρικῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, sed ille... *inquit* ἀλλ' ἐκεῖνος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ equidem) . . . εἶπε. *ades*... (προσταχτ. τοῦ adsum) *animo et omittit* (= depōne) *timorem θάρρει* καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τὸ animo (ἡ animis) εἶναι πτῶσεως δοτικῆς. trade = manda ἡ committe. memoriae (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. quae dicam ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

Περὶ ληψις. Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = Karthaginem. *parere coacta . . . per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἴναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμαχ ἡτταυ τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἑτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑπογρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Αφρικῆς ἡ ἐκτὸς αὐτῆς ἀνείας τῆς Ρωμ. συγκλήτου. *pareo, -rui*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat* : κατ' ἀλήθειαν κιτία τοῦ γ' Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρχεν ἡ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Καρχηδονίων, καὶ ὁ Μασανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐγ. ἦτον ὅμως καὶ οἱ

Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φυρούργης ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἄποξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρέωσεών των. *pristina* (*pristina*) *bella* δῆλ. τοῦ α' (264 — 241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδόν. πολέμου (218 — 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiēscō*, *quiēvi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ autem = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν μεταφράζεται κάλλιον δι' ἀπλοῦ «καὶ». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὑρίσκετο ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἢ *locus plenus stellarum ἀστερέως*), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων. *ostendo*, -ndi, (*osten-tum*), 3. *δεικνύω* *et* .. *illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam* ... *oppugnandam* ... γερουνδ. ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς ὁποίας (πόλεως) ... *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ώς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεχοδωκῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). 'Ο Βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* δὲν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio* νῦν ... κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκρων ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὑπατος (ἄν). 'Η πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia annalis* (181 — 180 π.Χ.), ἥτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἔξελέγη ὑπατος ἐν ἔτος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἥτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δῆλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίωνι τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] ... *hereditarium* κληρονομική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = *a me παρ'* ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου [Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum* ... *deleveris* (τετ. μέλλ.). . . *deligere* ὅταν θὰ ἔχῃς καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκλεγῆς (deligere = deligeris, β' ἐν. μέλλ. ὄριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *cen-sor* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ Κικέσιος ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγγευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ. : ne quis iterum consul fieret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (καίπερ) ἀπώλ. (μὴ παραστάς δῆλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψήφιότητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβάτε εἰς τὸ πεδίον

τοῦ "Αρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του Φαβίου, ἐπίζητοῦντος τὴν ταμιείαν, ἔξελέγη τὸ δεύτερον ὕπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 — 133 π. X.). *Numantiam excides* τῷ 133 π. X. 'Η πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ.ἔ. Θά . . . *excindo, -scidi, -scissum, 3. cum eris currū* (ἀφαιρ. δργαν.) *in Capitolium invectus* ὅταν . . . θὰ ἔχῃς εἰσέλθει (θὰ εἰσέλθῃς) ἐφ' ἀρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *consiliis* (ἀφ. δργάν.) ταῦς βουλαῖς, τοῦς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἔξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν 'Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανότος (133 π. X.) βασιλέως τῆς Περγάμου 'Αττάλου Γ'. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρός του Κορνηλίας).

§ 4. (12). hic (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *ostendas oportebit* ('Η ὑποτ. ostendas tίθεται μὲ τὸ oportet χωρὶς τὸ ut) νὰ δείξῃς θὰ πρέπῃ. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἐλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « δόλος » = ὅλον σου τὸ θάρρος, ὅλον σου τὸ πνεῦμα, ὅλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam.* 'Η γεν. temporis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fatorum. 'Ο διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσηγάπων τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἥν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *anticipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικινδυνον.). *anceps, anticipitis. quasi = ut ita dicam* (οὐτως εἰπεῖν ἡ τρόπον τινά). 'Ο Σκιπίων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π. X.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου ὅν, ὡς εἶχε δηλώσει, θὰ ἔξεφρώνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit* (= confecerit) *duoque ii numeri confecerint* = ὅταν θὰ ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θὰ ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus redditusque* ὀκτὼ ἐπὶ ἑπτὰ κύκλους ἡ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἡλίου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= 7 X 8 = 56 ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις anfractus = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις). Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὸν) τοῦ ἡλίου, ἔως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἡ σημεῖα τῶν τροπῶν) ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἡτοι 23° καὶ

27' ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἵσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ιουνίου (solstitium). 'Ο ἡλιος ἐπὶ τῆς ἔκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἵσημερινοῦ (ἔαρινὴ ἵσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαιρίον διερχόμενος διὰ τοῦ ἵσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἵσημερία aequinoctium autumnale). 'Η πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. 'Η ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστάσιον εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἑτέρας καὶ τοῦτο δηλοῦ ἡ λ. redditus καὶ converterit. "Οθεν δλη ἡ φράσις septenos octiens solis anfractus redditusque convertit (= converterendo conficit) = συμπληρώνει 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἦτοι 56 ἔτη). 'Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἡλιος φαίνεται εὑρίσκομενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἡ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἄλλα τούναντίον ἡ γῆ. duoque ii numeri ἥτοι δ 7 καὶ δ 8. plenus τέλειος. 'Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ᾧ οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). alter altera de causa δ μὲν ἔξ ἑνὸς λόγου, δ δὲ ἔξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π. χ. δ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιττοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, δ δὲ 8 διότι εἶναι δ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἴσας καὶ κανονικάς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἔκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι.. *habetur θεωρεῖται. circuitu naturali* διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. *summam* ἐνν. *anfractuum reddituumque solis = annorum*) *tibi fatalem* τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς είμαρμένης ὄρισθέν) σοι ποσὸν (ἐτῶν) ἥτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. *se... convertet* θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). 'Ο Π. Σκιπίων εἴχε τότε ἐν 'Ρώμῃ μεῖζον κῦρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. *omnes boni* ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ δ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). *te - te σχῆμα ἐπαναφορᾶς. socii... Latini.* Οὗτοι κατέχουντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν καταγίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *nittatur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. nitor, nixus ἢ nitus sum, 3) δύναται νὰ στηριγθῇ. *ne multa* ἐνν. *dicam* (ὑποτακτ.)

= ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator . . . oportet* ὡς δικτάτωρ . . . πρέπει νά . . . (ἰδ.. ἀγωτ. *ostendas oportebit*). 'Απεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἥδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.). : ὑπόνυμικι ἡγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*). ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορηνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. 'Αγακρίσιες δὲν ἔγιναν. 'Η Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. "Λξιον σημειώσεως εἰναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἐγέρθος του Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε «*ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis*». *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemissetque* (ὅ. *ingemisco, ingemui*, 3) = «ἀνακεκραγότος καὶ οἰμωξάντων»: ὁ Λαίλιος (ἰδ. Προλεγ.) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγήν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόρμιος, Τουβέρων, Ροῦφος Σκαιόλας, Φάννιος ίδ. Προλεγ.) ἔξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιπίων, ἥπιος προσμειδῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ! «*σῆγ' ἔχετε*», σιωπή!). *parumper δλίγουν τι* (ἀκόμη). *cetera τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν* (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περὶ ληψίς. 'Αποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἀλλῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἥτις ἀναμένει τοὺς καταστάντας ἀξίους τῆς Πατρίδος. 'Εμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμίλιος. *Διατί ἀπαγορεύεται* ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαιῶν καὶ φίλων τῆς πατρίδος. *Συμφόρητης τῆς γῆς* ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo = ut eo.* Τοῦ *quo* γίνεται γρῆσις πρὸ συγκριτικοῦ. *alacrior θραραλεώτερος* (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad . . . tutandam r. p. . . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουσιδιακὴ ἔξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο

ὅτι...), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι... (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἡγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸν ἐτέθη προσταχτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]. certum... ἡ συντ. : . . . certum locum (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui . . . ubi . . . fruantur . . . ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἔκεινους οἰτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui . . . conservavērint . . . auxerint [ὑποτακτ. αἰτιολογικὰ]). ubi . . . fruantur (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύσωσι. beati εὑδαίμονες, « μακάριοι » (τ. ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ δποῖα παρέχειν ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). aequo semipaterno (ἀφαρ. εἰς τὸ fruantur) αἰώνιας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εύτυχίας). aevum = vita. nihil est principi deo . . . accepitius quam . . . οὐδὲν εἶναι . . . τῷ ὑπάτῳ θεῷ. . . ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . principi deo τῷ χρονιτι θεῷ. εἶναι δὲ πατούς θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου δστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν διν ἐγώ. δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». quod quidem in terris fiat (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), ὅπερ τούλαχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. terra ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. terrae motus), ἢ ἔκαστην χώραν (π.χ. in hac terra), ἢ τὴν ἔρηραν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. terra ac mari, terrā marīque). ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. concilia coetusque hominum iure sociatīαι ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (iure) ἡνωμέναι (sociati). Δικαίως χρᾷ λέγεται ubi societas ibi ius καὶ θεωρεῖται τὸ ius et aequitas ὡς τὰ vincula civitatis. (concilium = συνάθροισις αληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον coetus = συνάθροισις προσώπων οἰκείᾳ βουλήσει πρὸς τινα σκοπόν). quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὰ civitates ἀντὶ qui (= concilia coetusque hominum iure sociati). Πρβλ. § 7 : quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13 : quem oceanum appellatis. civitates. 'Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔστιν, ἀπέναντι τοῦ πλησίου καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστον αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἔκεινοι οὖντες ιθύνουσι καὶ σφέζουσι αὐτὰς (harum rectores et conservatores). hinc profecti huc rever-

tuntur ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (= ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (proficiscor, profectus sum, 3): εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῆσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ἴταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶς θιυνόντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των.. Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 — 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Aīn. 6, 724 ἔξ). Ὁ Σενέκας (ep. 86, 1), ὁμιλῶν περὶ τοῦ Σκιπίωνος λέγει : anitum eius in caelum, ex quo erat, redisse persuadeo mihi (πείθω ἐμαυτόν, πειθομαι). revertor, reverti, reversus, 3.

§ 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam a meis ὅσον (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). quaeisti... viveretne ipse ἡρώτησα ἐὰν ζῇ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). vivo, vixi, victum, 3. extinctos ἐνν. esse (ἢ extinguit, extinctus sum, 3). quos... arbitraremur οὓς ἐνομίζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἢ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καὶ ὑποτακτ. (viveret). immo vero... hi vivunt (μ' ἐρωτᾶς ἂν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζώσην τῶν). qui... evolaverunt Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ δὲ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 A. vestra... vita... mors est. Ὁ Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει : haec quidem vita mors est. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν ». πρβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 636 N) : τίς δ' οἴδεν εἰς τὸ ζῆν ἔστι κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν... ; quin tu aspicis... (ἐρώτησις προτρεπτικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς... ; παρατήρησον. aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem μετκ. κατηγορημ. quem = hunc autem τοῦτον δέ. equidem... ille autem ἐγώ βέβαια... ἀλλ' ἐκεῖνος (ἐκεῖνος τούναντίον). vim lacrimarum ἀφθονα δάκρυα, γείμαρρον δακρύων. flere prohibebat (πρ. ἀποτείρας) προσε-*

πάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *fleo, flēvi, flētum, 2. prohibeo, -būi, -bitum, 2.*

§ 7 (15). *ut primum... loqui posse coepi* ως πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ἡρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ ὅμιλῶ. *loquor, locūtus sum, 3. fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprīmo, -pressi, -pressum, 3. inquam (εἰπον)* μετά σημασίας παρακμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ἡτις κυρίως εἶναι μετχ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec αὐτή* (ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἡ (ἀληθής) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστὴ ἡ (Πυθαγόρειος, Στωϊκή καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἡτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π. X. αἰῶνος καὶ ἡς τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. 'Η γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. 'Η ζωή ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὑπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. 'Η γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. 'Εκ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐριζώθη στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ἡτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξύ τοῦ ἐθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror...? diatί; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού...?). in terris id. ἀνωτέρ. § 5. quin... proprio diatί δέν...; (ἀς σπεύσω νά...). huc εἰς τοῦτον τὸν τόπον. 'Η διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγῳ ἔξαγωγῇ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἶναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = ὅχι δά !!, ὅχι, ὅχι !! (δὲν μπορεῖς νά τὸ κάμης), id. καὶ κατωτ.: *in custodiā corporis. ille* ὁ πατήρ. *nisi.. te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit... ἐὰν δέν... θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει* (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν· (ὅμοιαι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις· πρβλ. καὶ Πλάτ. Φιδ. 62 B). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), δν ὁ ὄφθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἥμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ε. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius... est* οὗ ἐστιν, φ ἀνήκει. *quod conspicis ἀνάπτυξις τοῦ templum. huc σύναψον πρὸς τὸ aditus. aditus patere non potest δὲν εἶναι ἐφικτή* (κατορθωτή) ἡ πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege... qui tuerentur ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ... ἵνα οὕτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυ-**

μασμοῦ). Θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ *tueantur*, ἀλλ’ ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ παρ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκυπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. Τυέορ, (*tutatus sum*), 2. *illum globum ἐκείνην* (τὴν γηίνην) σφαιραν. *medium*: κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος) ἀλλ’ ἥδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae καθ’ ἔλξιν πρὸς τὸ terra ἀντὶ qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus... καὶ (πρὸς τὸν σκυπὸν τοῦτον) ψυχὴ (ἐδόθη) ... ex... ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .): οἱ Στωϊκοὶ ἔθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἔνθερμον πνεῦμα) (= *inflammata anima*, Κικ.). “Οτι τὰ ἄστρα ἡσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἄστρων, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαιδρῷ καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ Κικέριωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas ἄστρα καὶ ἀστέρας. globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῖ τὸ σφαιροειδὲς (···εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῇ ὕλῃ), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἰναι σφαιρικοί. ‘Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὡραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωγρονθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλευρασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιὰς αὐτῶν. ‘Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν «κύκλῳ φορὰν» ή «ἐγκύκλιον φορὰν» τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* ὅθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi... et priis... retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς . . . δψεῖτε νὰ φυλάξσετε τὴν ψυχὴν: ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἀπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἔντὸς) τοῦ σώματος. *Id.* § 21: *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 B. «ὁ ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὃς ἐν τινι φρουρᾷ ἐσμεν οἱ ἀνθρώποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἔστιν ἐκ ταύτης λέξεως οὐδὲ ἀποδιδράσκειν». ‘Ο Κικέρων ἐνῷ ἐν τῇ θεολογίᾳ εἶναι ὑπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἰδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc... migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοι-

κήσετε ἐκ . . . (νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν . . .). *ille* : *animus*, *ne . . . defugisse videamini* ἵνα μὴ φανῆτε δτὶ ἔχετε ἀποφύγει. *defūgio*, -*fūgi*, —, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = *adsignātum*) εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καθῆκον. *munus*, *ēris* οὐ.

§ 8 (16). *sic . . . ut . . . ut οὕτως . . . ώς . . . ώς*. *anūs* ἐξ υἱοθεσίας (δηλ. δ 'Αφρικανὸς δ Πρεσβύτερος) . . . *ego* ἐγὼ δ γεννήσας *gīgno*; *genīi*, *genītum*, 3. γεννῶ. *cole* περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἔκτιμην, τίμα, ἄσκει. *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. καλλιεργῶ. *iustitiam* et *pietatem* δικαιοσύνην καὶ εὔσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντα). *cum . . . tum . . . ὅσον* (εἶναι) . . . *τόσον* (εἶναι) . . . *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ αὐκλῷ τῶν γονέων καὶ τῶν σίκείων (ἐν τῇ ἔξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν . . . καὶ τῶν . . .). *ea vita via* (*via* κατηγορ.) *est in caelum αὐτῇ ἡ* (*γηῖνη*) *ζωὴ εἶναι ἡ ὁδὸς* (*τῶν τεθνεώτων = eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν*) ἡ ἀγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. *vita — vita, caelum — coetum* παρήχησις. *corpore laxati* ἀπηλαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος πρβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides . . . quem . . . puncupalis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς δ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *autem* δὲ = καὶ, ἴδ. § 3: ostendebat autem. *circus κατηγορ. elucens ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, elūceo, -luxi*. 2. *inter flamas* = *inter inflammata sidera* μεταξὺ τῶν διαπύρων ἀστρων. *sidus*, *ēris*, οὐ. *a Graiis* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἑλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* δχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ἴστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἔθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbem lacteum γαλαξίαν*: τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἥδη ἀπὸ τοῦ 470 π. Χ. εἶχε δηλώσει δ Δημόκριτος. 'Η Θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβιχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo ἐνν. loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ. ἐ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (β. *contemplor*, 1.) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia . . . cetera πάντα . . . τὰ ἄλλα* (οὐράνια σώματα). *praeclara . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμαστά. *autem* δὲ = καὶ (ίδ. § 3). *eae . . . quas τοιοῦτοι . . . οὖς* (οἴους).

*ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). eae . . . quas τοι-
αῦτα . . . & (ολα) omnium ἐνν. stellarum. suspicati sumus ἐφαντάσθη-
μεν (ὅ. suspicor, 1.) ea . . . quae αὐτός . . . ὅστις. minima δικαιότερος
(ἀστήρ), ἡ σελήνη. ultima διπλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπό . . . : τοῦτο ἐν
σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς δὲ κατ' ὄντα εἶχε μεταφερθῆδι Σκιπίων. citima
διπλέον (ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ citer, citra, citrum, συγκρ. citerior, -ius, γεν.
... -ioris) πλησίον ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν
τῇ ἐγρηγόρσει. terris δοτ. luce... aliena φωτί... ἀλλοτρίῳ (τῷ φωτὶ τοῦ
ἡλίου) πρβλ. § 9 : luna radiis solis accensa : τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ
ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φο-
ρᾶς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. autem δὲ = καὶ (ἵδ. § 3). facile ἀναμφιβο-
λως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. vincebant ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. vince,
vici, victum, 3. iam ipsa terra : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ
omnia....cetera· ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπρεπε νὰ
τεθῇ terra vero ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. ita . . . parva τόσον . . . μικρά. ut
me imperii nostri . . . paenitereτ ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἴμαι εὐχαριστημέ-
νος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἴμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν
ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). paeniteo, -tui, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ.
paenitet, -tuit, 2, me alicuius rei μεταμέλει μοὶ τινος, δυσχερῶς φέρω
τι. quo ἀφαιρ. δργαν. ἐνν. imperio. quasi punctum τρόπου τινὸς
(quasi = ut ita dicam) σημεῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην).
eius αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ ῥωμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἄρα γε θὰ
ώμιλει οὕτω δικέρων, ἐὰν ἀπηγθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;*

IV

*Περιγραφὴ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν
ἐννέα σφαιρῶν.*

§ 9 (17) *. quam = hanc autem (ἐνν. terram). magis

* Έν τῇ παραγράφῳ ταύτη περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ Ἑλλη-
νικῇ καὶ δωματικῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο
σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον
σύγγραμμα τοῦ Ἐλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἰ. περ. 100—178 μ.Χ.)
« Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » καὶ διετηρήθη,

(ἐνταῦθα = diutius) μαχρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. *cum . . . intuerer* ἐπειδὴ . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικροτέραν ἔκτασιν τοῦ ρώμην. κράτους). *intueor*, (aspexi), ἐπὶ, 2. *quaeso* τὸ δ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἴσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (*quousque tandem . . . ἦως πότε τέλος πάντων . . .*) *quaeso*, 3. *humi* (πτῶσις τοπ.) χαμαί, χαμᾶζε, κατὰ γηθονός. *nonne aspicis . . . ?* (ἔξακολουθεῖς νόος ἔχης προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις . . . ; *in templo εἰς ἄγανεῖς χώρους* (ἔκτάσεις)

ἐν Ισχύι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. 'Ο Πλάτων, δ 'Αριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. 'Τιπήρεξαν δύμως καὶ καθ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξασαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγχαταλέγονται δ 'Αναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πιθαγορείων φιλοσόφων ('Ικέτας καὶ 'Ερχαντος Συραχαίοι), δ μαθηματικὸς Ἡρακλείδης δ Ποντικός, δ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθεὶς, καὶ ὁ διάσημος ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος δ Σάμιος, δ τελειότερον τὰς ἰδεάς ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. 'Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἔξης) θέλομεν ἰδειν τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπόν τι, οὔτε ἡτο ἰδιον τῶν 'Ρωμαίων ἡ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. "Οθεν τὰ ἔκτιθεμενα ἐνταῦθα εἰναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κοσμολογικαι δοξασιαὶ μετὰ παραλλαγῶν τινων ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον. 'Η γῆ σφαιρικὴ, εἰναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς ἐντὸς μᾶς διοκλήρου ήμέρας δ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. 'Η οὐρανοὶς σφαιρῶρ δέθεωρεῖτο ἔχουσας ὑπόστασιν πραγματικῶν. 'Ἐπ' αὐτῆς ἡσαν ποοστηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτὴν ἔξωτερικῶς τὸ σύμπαν. 'Αλλ' ἐνωρὶς ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἰχε δεῖξει δτι ἀστρα τινά, ἐν οἷς ὁ "Ηλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῷ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσθλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρότε τοὺς ἄλλους ἀστέρας καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπουν πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλανῆτας η πλανῆτας καὶ ἀντίθετον πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆτας ἡσαν ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν : ὁ "Ηλιος, ἡ Σελήνη, ὁ "Ἐρμῆς, ἡ "Αφροδίτη, ὁ "Ἄρης, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος. Γνωρίζουμεν πῶς ἡ διστρονομία ἔξηγετ τὰς κινήσεις ταῦτας. Αὕτη θέτουσα τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν "Ηλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανῆτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν,

έτέθη συγκεκρ. ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἡθική). 'Η δοτ. γρηγοριανές εἰνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosae σφαιροειδεῖς et rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus* *globus*. Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν. *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (*σφαῖρα*). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἔκυρῃ. *complector, - plexus sum, 3. summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ « θεὸς » καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens = coērcens et contīnens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi... stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἡς (*σφαῖρας*) εἶναι καθηλωμέναι ἔκειναι αἱ φοραὶ (*τροχιαὶ*) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ *illae stellae* *quaes cursu sempiterno volvuntur*). 'Η γνώμη τοῦ 'Αναξιμένους (ως καὶ ἡ τοῦ 'Εμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἡσαν προστη-

περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἥλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπτὰ πλανῆται ἔθεωροῦντο προστηλωμένοι εἰς ἴσαριθμούς διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἕδη τῶν πλανητῶν κίνησις ὀφείλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὖται ἡσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἕτι δὲ ἡσαν δύμοκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὥστε γὰρ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. X., 616). 'Επομένως ἔκάστη τούτων εἶχε δύο συγχρόνους κυνήσεις, ἀλλὰ περὶ ἔξοντας διαφόρους, τὴν μὲν ἔξ ανατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἔξωτερικῇ οὐρανίῳ σφαῖρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἀλλης, κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, ἥτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπώτατη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόντος 'Αρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, δῆλος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς 'Αφροδίτης καὶ τοῦ 'Ερμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. 'Η Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

'Η διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ 'Αριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ 'Αναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν σειράν : Κρόνος, Ζεύς, 'Αρης, 'Ερμῆς, 'Αφροδίτη, 'Ηλιος, Σελήνη.

λωμένοι (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ως πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντείχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων. *qui volvuntur* οἵτινες (συμ-)περιστρέφονται, οἵτινες (συμπαρ-)ἀκολουθοῦσι τὴν αἰώνιαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν (οὐρανίαν σφαῖραν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro* ἐπίρρ. διπίσω, διπισθιδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φορὰν) τ. ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἴδιον ἄξονα (= *contrario motū* atque *caelum* δι' ἀντιθέτου ἢ ὁ οὐρανὸς κινήσεως, φορᾶς). *aique* ἡ (= quam. πρβλ. *contrarius*, idem, *alius*, *similis* ac ἡ atque). 'Η μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου... — *caelum* = *caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ίδ. § 5. *Saturniam (stellam)*: πράγματι δὲ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμαχρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης. *deinde* ἔπειτα (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρα. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἤσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία αὐτῇ δὲν ἔξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῷ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ "Αρεως (*rutilis*) καὶ ἡ ὡχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο διλέθριαι. *ille fulgor* = illa *fulgens stella* ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : *fulgeo*, *fulsi*, 2. λάμπω. *qui* (*fulgor*) *Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαῖκὴ ὄνομα.) = Iupiter Ζεὺς (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos*, *Iovis propugnator*, *Iovis stator*): Iuppiter καὶ Iūpiter, γεν. *Iovis. tum trītē* (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔπειτα (τέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *mediam fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἡ τρόπου τινὰ) χώραν. *obtinet* — occupat ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux*... *luminum* (= *stellarum*) — *reliquorum* ὁδηγὸς... ἀρχηγὸς καὶ εὐθυντὴρ (ῥυθμιστὴς) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ δὲ Μακρόβιος 1, 20. *lumen*, ἵnis οὐ. *temperatio* κανῶν (ἀφρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἔξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου mens) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστής, ῥυθμιστής (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ίδιότ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ήλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta*... *ut* τοσοῦτον... ὥστε. *cuncta lumina, sua luce* ἀφαιρ. ὀργαν. *sua luce lustret* (= *collustret*) καταγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἔχυτοῦ φωτός,

διαχέει τὸ ἔαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῦ. *hunc* (*solem*). *alter, alter . . . cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*) : τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης)· ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ : *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil... nisi... caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum . . . datos δοθείσας* εὐνοίᾳ τῶν θεῶν. *nam σχῆμα προκαταλήψεως* : (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσω) διότι . . . Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ autem = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10 : *medium*), ὡς κατέγουσσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὔτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque . . . et . . . et οὕτε . . . καὶ . . . καὶ* (πρβλ. § 20 : *neque . . . est, et . . .*). *infima est εἶναι* ἡ ἐσχάτη. *feruntur . . . pondera καταφέρεται, φέπει . . . πᾶν βάρος. nutu suo αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας φοπῆς* (ἔλξεως, βαρύτητος). 'Αλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει : *suopte nutū et suo pondere.*

V

Περίληψις. Θεία ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανῶν σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae = haec autem ταῦτα δὲ* (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum . . . intuerer* ἐνῷ . . . — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἔκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēo, -pui, 2. me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, συνῆλθον : *recīpō, -cēpī, ceptum, 3. quid tī ;* τί εἶναι τοῦτο ; (θαυμασμὸς καὶ ἔκπληξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἥχου ἀπροσδοκήτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησην τούτου). *hic . . . quis est, qui ? . . . οὗτος . . . τίς εἶναι, δόστις ; tantus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἴσχυρὸς) καὶ (ὅμως) τόσον ἥδις (τερπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « φόφος ἐναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἥν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρων, εύρισκομένων εἰς ἀνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικίλια ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. 'Ο Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἴτινες ἄδουσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus in paribus sed tamen pro rata parte distinctis* μὴ ἔχων ἵσας ἀποστάσεις (προερχόμενος ἐξ ἀνίσων διαστημάτων) ἀλλ' ὅμως κεκανονισμένων δι' ὀρισμένης (μεταξὺ των) ἀναλογίας (= *pro rata parte*), *ratus, a, um* ἀνάλογος, λελογισμένος (λογισμένος, ὑπολογισμένος, μετρημένος) μτχ. τοῦ *reor*, *ratus sum, reri* 2. = λογίζομαι. *inpulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἥν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὗται αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκερανύων (μετριάζων) ὀξεῖς (ὑψηλοὺς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὄρθοῦ καταμερισμοῦ ὀξέων καὶ βαθέων τόνων (= *aequalibiter*) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας = *concentus*), τ. ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. *enim* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motus* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρων). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert* καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. *ut . . . sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἥχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων ὀξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema* τὰ ἔσχατα (τ. ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extrēmus* καὶ *extimus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (*exter, extēra, extērum* ἢ *exterus, -a, -um*) συγκρ. *exterīor, -ius* γεν. *-iōris. ex altera parte . . . ex altera autem* ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (μὲ βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) . . . ὀξέως (μὲ ἥχους ὀξεῖς, ὑψηλοὺς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ *ille summi caeli stelliferi cursus*). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόβεντος) οὐρανοῦ. 'Η λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρῳ λ. *infimus*. *cuius conversio est concitatiō* ἥξις (σφαῖρας) ἡ περιφορά (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato...sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου ὀξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo*: (ἐνν. *sono*) διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐν. *cursus move-*

tur) κινεῖται, τούναντίον ἡ σεληνιακή καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιὰ (ἡ σφαιρα τῆς σελήνης). *infīmus*, -a, -um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (θετ. *infērus*, a, um) συγκρ. *inferior*, -ius, γεν. -ioris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, ἵδ. § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ. ἔ. una sede semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαιρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἀνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium*... *locum* τὸν μέσον... τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος, : *octo* : ἐνῷ εἰναι 8 αἱ σφαιραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡχητικὰ διαστήματα. 7 τόνοι, διότι δύο ἔξ αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (*eādem vīs*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφόρων διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἀνωτ. § 10 : *intervallis inparibus*). *qui numerus ὅστις ἀριθμὸς* (ὁ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἰναι ὁ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 (ἵδ. ἀνωτ. § 4 : *plenus*). *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἥχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς (Ὁρφεύς, Ἀμφίλων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. ὄργαν.) διὰ μουσικῶν ὄργανων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ. ἔ. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἔσαυτοῖς. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνεύματων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stīti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσχιολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν).

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πλήρωθέντα ἥχου. *obsurduerunt* (ὁ *obsurdesco*, δῦι, 3 = γίνομαι κωφός) ἔξεχωφώθησαν (= sensū audiendi caruerunt). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἴτια τὴν ἔξιν, ἥν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἀνθρωποι πρὸς τὸν ἥχον τοῦτον. Ἐν τοῖς ἔξις δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ δικτύο οἱ ἀνθρωποι δὲν ἐνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, - etis. *sicut...* ea gens... caret ὥσπερ... ἐκεῖνο τὸ γένος... στερεῖται, ἔχει γάσει· (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Cataclupsa non minantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ δνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa δνομαζόμενοι). *praecipitat* (ἀμτβ.) καταφέρεται (= *praecepitatur*). *mundi* ἵδ. § 10. *con-*

versione ἀφαιρ. αἰτίας. tantus... ut τοσοῦτος (τόσον μέγας)... ὥστε. capere νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. nequitis δὲν δύνασθε. nequōto, - ire. Ἡ παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἥχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. intueri solem adversum ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). intuēor, (πρκμ. aspexi), 2. = ἀποβλέπω, eiusque ἀλλὰ (= que) τούτου. acies vestra sensusque vincitur (ἐν διὰ δυοῖν = acies sensūs vestri) ἡ δξύτης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ δρᾶν), ἡ ὄρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). admirans (μτχ. τοῦ admiror, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἔθαυμαζον. referebam... oculos ad terram identidem ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: refēro, rettūli, relātum, refērre.

VI.

Περὶ ληψίς. Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶνται αὐτῆς. Ὁ ἀνθρωπὸς δῆμοις περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. Ματαία ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). etiam nunc ἀκόμη τώρα sedem... hominum ac domum = terram (id. § 21). quae (terra) parva, ut est, ita... μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis,-e). Eἰς τὸ humana ἀντιτίθενται τὰ caelestia (= supera). spectato... contemnito ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδε σήμασίαν (contemnito = despicio) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. contemno, - tempsi, - temptum, 3. celebritatem sermonis hominum (= ab hominibus) (hominum γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἐξάπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). expetendam gloriam = quae expetenda videri possit ἐπιδιώξιμον (προσδοκήσιμον) δόξαν. vides habitari... interiectas (ἐνν. esse)... sed... stare ἀπαρέμφ. ἔξαρτωμενα ἐκ τοῦ vides. Τὸ habitari παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσι (ὑπάρχουσι κατοικίαι). intericō, - iēci, - iectum, 3. sto, steti, —, 1. quasi οὕτως*

είπεν (ἰδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. ἰδ. § 13) όλονεν σμικρύνεται (*vides habitari... et in ipsis... easque..., cernis autem..., hic autem alter..., ex ipsis..., quis in reliquis...*). Τὸ θέμα ἀφ' ἐνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἔτερου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς 'Ρωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil... mapare possit ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι).* Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! *partim... partim... partim... μέρος μὲν (ἄλλοτε μὲν) ... μέρος δέ... ἄλλο δὲ μέρος. obliquos ἐν θέσει πλαγία. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοι, ἡτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ίσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ίσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις· (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). transversos ἐν θέσει ἀντίθετω. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἡτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ὁμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180^ο). adversos οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἡτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180^ο). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : *adversa vobis urgent vestigia. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἀντοικοι εὑρίσκονται ἐν τῷ ὀκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος περὶ τὰς 10^ο δια τὴν 'Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8^ο διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ωκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ωκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.**

§ 13 (21). *cernis autem* : τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. *quasi...* *cingulis* διά τινων, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωῶν, (*cingulis = plagis, oris, regionibus*). 'Η διαιρέσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνίαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἢν οἱ παλαιοὶ ἡδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », δόφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἔρευνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς Ἰωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π. Χ. ἡχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν διαιρέσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας δὲ Παρμενίδης (τῶν

ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὔχρατοι ζῶνται ὑπῆρχαν κατωκημέναι. Τὰ ἀπό τινων δύμως ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos* ὅν (ζωνῶν) δύο (βλέπεις ὅτι εἶναι ἐσκληρούματα, κοκκαλιασμέναι κατεστραμμέναι) ἔνεχο τοῦ παγετοῦ (παγωνᾶς) = *obriguisse pruīnā*: *obrigēscō,-rigūi*, 3. *diversos = disiunctos* ἀπομεμαχρυσμέναι. *inter se ἀλλήλων. et... subnixos καὶ... ἐπερειδόμεναι ἐκάστη χωρὶς (ex utrāque parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = verticibus ipsis [ἀφαιρ.]. subnixus (καὶ subnīsus), α., um. vertīces πόλοις (ἐν. vertex, vertīcis ἀ.)*: εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ δὲ στρέφεται (vertītur) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαῖρας [caelestis globus], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαίρας [τοῦ ἀέρος], ἡτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δἰς τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torreri* (βλέπεις) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται: *torrēo, torrūi, tōstum*, 2. *ardore* (ἀφαιρ. αἴτιας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo... quorum... ille...* (ἡ μακρὰν ἡμῶν), *hic autem alter...* (ἡ πλησίον): δύο (αἱ εὔχρατοι ζῶνται) ... δύο... ἔκεινη, αὕτη δὲ ἡ ἑτέρα... *australis* (ἐνν. cingulus) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ἡς. qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, instīti, —, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζουσι τὰ ἵχνη (χαράττουσι τὰ ἵχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ. ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν «ἀντίχθονα»: *iδ. § 12: adversos stare vobis*). *urgeō* (urgueo), ursi, —, 2. *nihil ad vestrū genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔχρατον ζώνην). Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (= septentrionalis) ἡ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo*, ὅνις ἀ. ὁ βορρᾶς. *cerne... quam... contingat παρατήρησον...* πόσον (εἰς ποῖον μικρὸν βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρο. ἐρωτηματικο - ἐπιφωνηματικόν)... ἀπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur* κατοικεῖται *colo, colūi, cultum*, 3. *angustata verticibus* στενούμενη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν

τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα (180° : 34°) *lateribus latior* πλέον ἔχτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundō*, -fūdi, -fūsum, 3. *quod...* *quod...* *quem* ἢ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἢ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem* καὶ ἔλειν πρὸς τὸ *oceānum* ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*). *in terris* ἵδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ἵδ. § 5). *tanto nomine ἀφαιρ.* ἴδιότ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσούτου δόνματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα δόνμα του, μολονότι ἔχει... *quam sit* (πλαγία ἐρώτησις) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num...* *potuit...* ? ἅρα γε... ἡδυνήθη... ; (ἀπάντησις : δὲν ἡδυνήθη). *cultis...* (ἀφαιρ.) « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων ». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuisquam.. Caucasm — Gangen* : Κάυκασος καὶ ὁ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis...* *partibus* δηλ. ἐν τῇ βορ. εὐκράτω ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis* : *oriens*, -ntis μτχ. τοῦ *orior*, *ortus sum*, 4. *obiens*, γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obēo*, -ii, -itum, *obire*, (*orior* = ἀνατέλω καὶ *obēo* = *occido* δύω). *quis...* *audiet*? (ἀπάντ. : οὐδείς). *quibus...* *amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *projecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis...* *velit* (πλαγία ἐρώτ.) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ)... θέλει (*ἄξιοι*). *se dilatari* (αὔτῃ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικούς (§ 14: *ipsi*, § 15. *quin etiam...* *quid autem interest* καὶ § 16: *praesertim cum...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον ; τμῆσις πρὸς δήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περὶ ληθῆς. Ἡ ληθὴ εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γηίνης δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. *Ο πάππος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ*

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam καὶ προσέτι* (μάλιστα δέ) . *si cupiat . . .*
non modo (non) . . . sed ne . . . possumus ἐὰν ήθελε ἐπιθυμήσει . . .
 οὐ μόνον . . . ἀλλ' οὐδὲ . . . δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει
 παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ ῥῆμα
 (*possumus*). *cupio,-pīvi* ἡ -*pīi,-pītum*, 3. *proles* (= *progenies*).
illa futurorum hominum ἡ γενεὰ ἔκεινη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ
 μέλλουσαι ἔκειναι τῶν ἀνθρώπων γενεαί (*πρβλ. κατωτ. : qui postea*
nascentur). *proles*, *is* θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλλῆς
 (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ
 unius cuiusque. *a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *deinceps*) ἀπὸ
 τῶν πατέρων παραληφθέντας. *accip̄io,-cēp̄i,-ceptum*, 3. *propter elu-*
viones exustionesque ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων.
tempore certo καθ' ὡρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι
 ἔκεινο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). Ἡ νεω-
 τέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
 τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊ-
 κῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες
 ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι ὁ κόσμος εἶχε τὴν
 ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς δὲ ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατα-
 κλυσμῶν καὶ δόλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. Ἀλλὰ ἐκ τοῦ καταστρε-
 πτικοῦ τούτου πυρὸς θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὅμοιος κόσμος.
 Αὐτὸ δὲ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὡρισμένον ἀριθμὸν
 ἐτῶν (*tempore certo*), ἥτοι μεθ' ἔκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens*
annus). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι
 περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου
 τοῦ Ῥωμάλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129
 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesi-*
mam partem . . . conversam) τοῦ μεγάλου ἔτους (587X20=11.740).
 Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαχοῦ (ἐν τῷ Hortensius) δὲ Κικέρων, κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ταχίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὥριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954
 ἔτη. *quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de te tί τέλος πάν-*
των ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνη λόγος ὑπ' ἔκεινων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλλει
 ἀν θὰ ὅμιλήσωσι περὶ σοῦ . . . ;) : *interest, interfuit, interesse. sermo-*

nem ab iis id. § 12 : sermonem hominum. qui postea nascentur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3) ab iis... qui ante nati sunt = a maioribus. cum... nullus fuerit ἀφοῦ... οὐδεὶς ἔγινε. qui οὔτινες, καὶ δύμως οὗτοι, nec pauciores... et meliores οὕτε ἐλάσσονες (ὅλιγώτεροι...) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ, (μὲ κάθε τρόπον).

§ 16 (24). praesertim cum... nemo... possit ἀφοῦ μάλιστα... οὐδεὶς... δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen... potest πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. unius anni ἐνδὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id. § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὁπόταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὥστε εὐθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλβῖνος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. δταν ἄπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. enim δηλαδή. populariter (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῷ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). astri λ. ποιητικῇ. tantum modo μόνον. id est τουτέστι. cum autem... redierint tum... potest ἀλλὰ μόνον δταν... θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει)... καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἰναι δυνατόν): redēo,-dī, dītum, refero, rettūli, relātum, referre. ad idem unde... εἰς τὸ αὐτὸ (σημεῖον) ὁπόθεν... semel ἄπαξ (μίαν φοράν). eandemque... descriptionem τὴν αὐτὴν διάταξιν. longis intervallis μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis... saeculis). totius caeli ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. ille... appellari potest (τότε) θὰ εἰναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὸ ἀληθὲς ἔτος συνετελέσθη καθ' ὀλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [== « ἀναλογίαν », τ. εἰ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio]. in quo ἐν τῷ ὅποιώ (κοσμικῷ ἔτει). vix... audeo μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. dicere... quam... teneantur νὰ εἴπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ περιλαμβάνονται (πλαγ. ἐρώτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4 μῆνες).

namque ut... habeto ἡ σύνταξις : *tum... habēto... quandōque* (= *quandocumque* ὅποτεοῦν) ... *defecērit* (τετ. μέλλ.) ... *ut olim...* *visus est*, *cum* (ὅτε) ... *penetravit*. *deficere...* *extinguīque* δτι *ἐξέλιπεν* (ἐπαθεν ἔκλειψιν) ... καὶ *ἐσβέσθη*... *extinguo* (*extinguo*), *-tinxī*, *-tinctum*, 3. *templa* (ιδ. § 7) χώρους ιερούς. *ab eadem parte* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθῃ ἔκλειψιν). *eodemque tempore* καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, *signis...* *stellisque revocatis* ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπαναχθέντων) τῶν ζῳδιακῶν σημείων... καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἔκκινήσεως). *ad principium* = *ad primum caput «κεφαλὴν»* (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. *esse*. *habeto* = *puta νόμιζε* (ιδ. § 5: sic *habeto*). *cuius τούτου δέ quidem τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. scito μάθε.* *nondum vicesimam partem esse conversam* βραχυλογικῶς ἀντὶ n. v. p. *conversione* (ἢ *convertendo*) *esse confectam* δτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ (χρόνου). Ιδ. § 15 : *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, δθεν. Περαίνεται ὁ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si... desperaveris...* *quanti tandem est...* ? ἡ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἥθελες ἀπελπίσει (ἀπελπισθῇ) ... πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ)... ; (πόσον πράγματι ἀξίζει); . 'Απάντησις : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum* ἡ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5: hinc profecti *huc revertuntur*) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt...* *viris* ἐν φείναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ ἔξοχοις, ἐν φ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξέχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν. 'Επομένως είναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. *ista hominum gloria* αὐτή σου (= ista) ἡ ἀνθρωπίνη δόξα. *pertinere* νὰ διαρκέσῃ... *ad partem exiguam* εἰς ἐλάχιστον τμῆμα. *unius anni* ἐνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. 'Επειδὴ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων είναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία είναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* δθεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ *igītur*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (conclusio) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔξης λεγομένων. *alte spectare* ... *atque... contueri* : τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ si voles. con-

tuēor, (-tuūtus sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ὡς πρόθεσις con- τοῦ con- tueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacerimavit). Παροτρύ- νων δὲ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκιπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. hanc sedem et aeternam domum (id. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ... διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (homi- num) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : hinc profecti huc revertuntur. neque te... dedideris nec... spem posueris (προτρεπτ. ὑποτακτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδεσαι (νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὅχλου (νὰ μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτῃς (στηρίζῃς) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidi, dedictum, 3. παραδίδω : me dedo χαρίζο- μαι. in praemiis humanis ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοι- βαῖς. te oportet... trahat ad verum decus πρέπει... νὰ σὲ προσ- ελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) id. § 4 : ostendas oporebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ἡ ἀρετὴ αὐτῇ καθ' ἔαυτήν. suis... inlecebris διὰ τῶν ἴδιων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν θελγήτρων της, διὰ τοῦ κάλλους της). quid.... loquantur tī (πολλὰ ἢ δλίγα)... δύνανται νὰ εἴπωσι (ἥθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). ipsi videant αὐτοὶ ἀς ἕδωσιν (αὐτοὶ ἀς σκεφθῶσι, ἕδική των δουλειά εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴ δουλειά σου = tu rem tuam age). sed loquentur tamen ἄλλα (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φύμην) θὰ κάμωσι λόγον δμως (περὶ σοῦ). loquor, locūtus sum, 3. autem δέ, ἄλλα. sermo ἀναφέ- ρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis id. § 14. de ullo (οὐσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾶ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικήν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀρι- θμόν). perennis διηγεῖς. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obrūo, -rūi, -rūtum, 3. interitu... oblivione διὰ τοῦ θανάτου... διὰ τῆς λήθης. posteritatis = posteriorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἐξαλείφεται, (extinguo, -nxi, -netum, 3).

VIII.

Περὶ ληψίς. Ὁ Σκιπίων δὲ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολου- θήσῃ τὰ ἔχη τοῦ πατρός καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἔξηγεῖ δτι ἡ ἀληθῆς

ἀθανασία εἶναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωὴν, αἰσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διενθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεός τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, δπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, οὐδὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae* = haec autem. *cum dixisset* ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). *ego vero* ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. *siquidem* ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). *bene meritis de patria* τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἢ οὗσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (*ἰδ. § 5 : omnibus qui...*). *mereor, meritus sum, 2. de aliqua re ἀξιός τινός εἰμι.* *quasi limen* οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ὅδος (ἀτραπός). *limen, liminis* οὐ. *ad caeli aditum* πρὸς εἰσόδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). *patet* ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). *quamquam* καίτοι, μολονότι. *vestigiis* (ἀφαιρ.) *ingressus patris* βαδίσας ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ πατρὸς (= *vestigia ingressus[διώξας] patris*) Παύλου Αἰμιλίου. *ingrēdior, ingressus sum, 3. et tuis* (ἀφαιρ. ἐνν. *vestigiis*), καὶ τῶν σῶν. *decori vestro non defui* δὲν ἐδείχθη ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθη), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (*desum, defui, deesse*). *nunc tamen... enitar* νῦν ὅμως... θὰ προσπαθήσω. (*enītor, enīxus* ἢ *enīsus sum, 3.*). *tanto... τηλικαύτης,* τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς)... *vigilantius* ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυπνήσεως (ζέσεως). *vigīlans, ntis* (μτχ. τοῦ *vigilo*). *tu vero enitere* (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. *sic habeto* (*pro certo habēto* *ἰδ. § 5*) *non esse te mortalem, sed corpus hoc* ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτός (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). *nec enim tu is es, quem... declarat, sed... διότι* οὔτε σύ εἶσαι τοιοῦτος (*is = talis*), οἶον... φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι) ἢ μορφή σου αὕτη, ἀλλά... Ἡ οὐσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Αξιοχ. 365E: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες δὲν καὶ ἀλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνθρωπός ». Ήμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχή, ζόντες ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. *sed mens cuiusque is est quisque* ἀλλ' ἡ ψυχὴ

έκαστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἶναι ἔκαστος (ἀλλ' ἔκαστος εἶναι ἔκεινο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχή του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγώ του). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. Ἀλκ. I σ. 130 E. « διαλέγεται — οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ψυχὴ—ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γνῶναι ἔαυτόν ». *non ea figura, quae οὐχὶ ἡ μορφὴ ἐκείνη, ἥτις deum θεός, θεῖον ὃν. siquidem* ἵδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. *deum te...* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὗται διὰ τὸ σῶμα, ὅτι εἶναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἥτοι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὀνείρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἵχνη Πλατωνισμοῦ, ἰσχυρῶς ἀναμίκτου μετὰ ἴδεων στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρωπὸν ὥριζον ὡς ζῶν λογικὸν θνητόν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῶν λογικὸν ἀθάνατον. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. Ἀξιοχ. 370 B: « οὐ γάρ δὴ θνητή γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἤρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντως θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δείμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἴδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμους ήλίου τε καὶ σελήνης... εἰ μή τι θεῖον δοντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὗ τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εύριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γάρ ἡμῶν ἔστιν ἐν ἔκάστῳ θεός ». *qui... qui... qui... qui... qui... qui... (ἀναφορά).* Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι πράσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεὸς τ. ἔ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui vigeat... sentit... meminit... providet... δοτις* (ἥτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἰσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμιμησκώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ δοτις οὕτως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (tam) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὖν προτοταται, καθ' δν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet δὲ πάτος θεός. *memini-* *ni, meminisse, δὲ ἐλειπτ., provideo, -vidi, -visum, 2. ut καθὼς (κινεῖ κλπ.). mundum mortalem — fragile corpus κατὰ χιασμόν. tunc-* *dum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρός τι μέρος (ἔν τινι μέρει, ἔν τινι μέτρῳ).* Οἱ κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἔαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. *"Ισως ὁ Κικέρων ἐν-* *νοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἵσως ὡσαύτως τὴν ἄφθαρτον ὅλην τῶν*

ἀστέρων. 'Η σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἶναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκούς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἔδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἀναρχος καὶ ἀπειρος). *semiperitus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. 'Η φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδεξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἵς προσπαθείας τὸν τρόπον ἡκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ίδ. § 19 ἑξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπον σωρείτου (per gradus syllogismorum) ὡς ἑξῆς :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est.* Igitur anima principium motus est.

II. *Anima principium motus est, quod autem principiū motus est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam* πράγματι. Πρὸς τὰ ἔπομενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἐ. ἀν.). *quod semper movetur* « τὸ ἀειχίνητον » (= *quod semper sese movet*), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔαυτὸν κινεῖ. *motum adfert alicui κίνησιν* ἐπιφέρει (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινοῦν », *quodque* : *τὸ-que* = *καὶ* (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde* = « *καὶ* » (ἄλλα) « ὑπ' ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοθεν = « ὑπ' ἄλλου ». (πρβλ. § 20 = *pulsu externo δι' ἐξωτερικῆς ὡθήσεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως*). *quando finem habet motus* (= *movendi*) δταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς » ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸν κινοῦν ». (*movi, motum, 2*). *quia numquam deseritur a se* = « ἀτε οὐκ ἀπολεῖπον ἔαυτό », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔαυτό. *desero, -rui, ritum, 3*. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὐποτε λήγει κινούμενον ». 'Εξαίρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne* — *quidem* . 'Ενταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam* — *ne* . . . *quidem*) δὲν αἴρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sii, s̄tum, 3*). *quin etiam ceteris quae mouentur, hic fons hoc principium est mouendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ὄλλοις δόσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτους, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium* αὐτῇ (καθ' ἔλξιν ἀντὶ τοῦτο ἴδ. § 13 : *quem oceanum*) εἰναι πηγή, τοῦτο ἀρχῆ. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμίᾳ εἰναι γένεσις. (*origo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4. γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι*). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γὰρ ἐκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἀν ἔτι ἀρχῆ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸν ἀνάγκη εἰναι ». ‘Η ψυχὴ ἀρα εἰναι αἰώνια « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτῇ ποτε ἐκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio ἐξ ὄλλου (= « ἔκ του »).* *ex se ἐξ αὐτῆς . siquidem necesse est u principio oriri omnia* = « εἰπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita fit, ut . . . sit οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι . . . ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur . . . (= ipsum se moveat)* ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸν ὑφ' ἔαυτοῦ κινεῖται (αὐτὸν ἔαυτὸν κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν ἔαυτὸν κινοῦν », ἥτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4*). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δύνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως (vel) ἀνάγκη θὰ ἥτο (θὰ ἐπρεπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς δόμος νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἡ (= vel) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσούσαν στήναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, costīti, 3. Ο νοῦς : ὅσον ἀδύνατον εἰναι δὲ κόσμος καὶ ἡ κινητική αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἰναι καὶ ἡ ψυχή, ὡς ἔαυτὴν κινοῦσα ἀρχέγονος δύναμις ἡ νὰ γεννᾶται ἡ νὰ καταστρέφεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' ὅσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.**

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αῦθις ») impulsa moveatur οὐδὲ θὰ εὑρισκε πλέον δύναμιν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua ut ea) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὡσθεῖσα κινηθῆ = « καὶ μή ποτ' αῦθις ἔχειν, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται ». Nancisor, nactus ἢ nanctus sum, 3.

IX.

Περί ληψις. Οἱ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰώνια ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος ἔχονσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῇ ἔδρᾳ, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, ὅσῳ περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. Οἱ δοῦλοι τῶν ἡδονῶν, περιφρονητῆς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ποὺν ἢ δυνηθῆ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ.— Οἱ τάπποις ἐξαφανίζεται, ὁ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur... id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι... (patēo, - tūi, - , 2.). quod a se ipso moveatur ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἔαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἔαυτοῦ κινούμενου ». quis est, qui... neget? τίς ὑπάρχει ὅστις... ἥθελεν ἀρνηθῆ; hanc naturam animis esse tributam ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ) : tribuo, - būi, - būtum, 3. = χρησηγῶ, ἀπονέμω. Οἱ νοῦς: πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. inanimum est enim omne, quod... ἄψυχον (ἄμοιρον ἴδιας ζωτικότητος) εἶναι πρόγραμμα πᾶν, ὅπερ... pulsu agitatur externo (πρβλ. § 19: agitur aliunde) « πᾶν γάρ σῶμα, ὃ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo ὃ δὲ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ. ἔ. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, « ὃ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἔξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». nam haec est propria natura animi atque vis διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ύποπή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὖστης φύσεως ψυχῆς »). quae si est una ex omnibus, quae sese moveat ἐάν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἐξ ὅλων*

(μεταξὺ ὄλων), ἡτις ἔαυτὴν κινεῖ, « εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἔαυτὸ κινοῦν ἢ ψυχὴν ». Ἡ ἀντωνυμία φυαε συνεφώνησε πρὸς τὸ animi. *se ipsa moveat = ipsa a se moveatur* (ἴδ. ἀνωτ.). *neque nata certe est et aeterna est* οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰώνια εἶναι (περὶ τοῦ περιφέ... et πρβλ. § 9 τελ.). « ἔξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴν ἀν εἴη ». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, δύν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δ' ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἔξ.), ως ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φύλιας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχή τις αἰώνια κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἢ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἢ αἰώνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). *hanc* ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, ἴδ. § 20 : φυαε si est κλπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ προκαὶ ἀ) τῆς ψυχῆς σου. *optimis in rebus!* ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! *sunt autem...* *de salute patriae* εἶναι δὲ (εὐγενεστάται ἐνασχολήσεις) αἱ φρονίδες (= ἡ διαρκής ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορῇ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἔξης εἰρημένα. *quibus* ἐνν. curis (ἀφαιρ. ὅργαν.). *agilitatus et exercitatus* (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινούμένη) καὶ ἀσκουμένη (ἀξιον παρατηρήσεως τὸ δόμοιοτέλευτον πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). *velocius* ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον) *velox, -ōcis. sedem et domum* τὸ πρῶτον ἔξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ἴδ. § 12 καὶ § 17 ως καὶ Cic. Tusc. 1, 118 : *ut...* in aeternam et plane in nostram domum remigremus). *pervolabit* (*pervolo*, = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς...). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, δύπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (*pervolo*, 1). *ocius* ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέραν βραδύνσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραίαν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (*ocius*, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ *ociter*). *si iam tum, cum..., eminebit foras et abstrahet* ἐὰν ἥδη τότε, ὅτε..., θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (*forās*, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). ‘Εκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ *eminebit foras* κλπ.

ἥ ἔννοια εἶναι : θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἐάν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέλκουσα, ἄτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνήθοισμένη αὐτῇ εἰς αὐτήν ») εμίνεο, -νύι, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6 : e corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). ea, quae extra erunt τὰ ἔκτος (τοῦ σώματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. ΤΑρά γε, ἔννοεῖ δὲ Κικέρων τὰ δύτως δύτα (τὰς ἴδεας) τοῦ Πλάτωνος ; contemplans σκοποῦσα. quam maxime ὡς οἶνο τε πλεῖστον. Σύναψιν πρὸς τὸ se . . . abstrahet. A corpore . . . corporis voluptatibus. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ὕλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατηρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὕτη συναθροιζόμενη εἰς ἔαυτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ο Κικέρων λέγει δὲ εἶναι « voluptates . . . (τὰ θέλγητρα) illecēbrae atque escae (δέλεαρ) malorum καὶ δὲ Plato escam malorum voluptatem appellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) pisces ». quasi δύτως εἰπεῖν. libidinum τῶν σαρκικῶν δρμῶν, τῶν παθῶν libido, libidinis θ. voluptatibus (δοτ.) oboedientium ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἥδονάς (πρβλ. § 17 : sermonibus vulgi dedidēris). deorum ac hominum iura τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ δίσια καὶ τὰ δίκαια. corporibus (ἀφαιρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. voluntantur nec . . . revertuntur κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσι). Ο Πλάτων (Φαίδ. 81B) λέγει : « ἐάν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἄτε τῷ σώματι ἀεὶ ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ γεγοητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἥδονῶν, ὡστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθές ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». nisi multis exagitati saeculis εἰμή ταλαιπωρηθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας (μετὰ πολλῶν αιώνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχή, ἡτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγῆ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χλιάδας ἐτῶν. "Αξια ἀναγνώσσως εἶναι δσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῦλος 249) καὶ ὁ Βερ- γίλιος (Aln. 6, 735 κ.έξ.). revertuntur ἵδε § 5 : huc revertuntur καὶ § 17 : reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno (ἀφαιρ.) solutus sum (ἔξιν παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδε- τον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἔξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (solvo, solvi, sulūtum, 3. = λύω.). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κι- κέρωνος de re publica πρβλ. Cic. de amic. 14 : « qui (Scipio ὁ Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immorta- litate animorum, quae se in quiete (ἐν ὕπνῳ) per visum (κατ" ὄντο) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέου) audisse dicebat ».

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΛΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΠΑΝΙΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΔΙΑΛΕΞΙΩΝ ΘΕΒΑΙΩΝ
ΑΙΓΑΙΝΑΙΣ 1948

ΙΑΔΙΩ ΥΟΤΤΑΠΟ
ΙΑΙΟΛΙΑ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΛΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1965

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΙΑΔΩ ΥΟΙΤΑΡΟ
(ΙΑΙΩΛΑ)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
α&ερ Ιανουάριος Χ.Χ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος του Ὁρατίου.

Ο Κόιντος Ὁρατίος Φλάκχος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π. Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αύφιδον. Οἱ πατέρες του ἦτο ἀπελεύθεροι (libertini), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἰναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ Ἰδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὁρατίος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὁρατίος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἤλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὁρβιλίου. Οἱ πατέρες του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰςπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἥθικὴν μόρφωσιν τοῦ οὐοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλὲς ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 72) μετὰ τρυφερᾶς εὐγναμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἐκείνων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλ' οἱ πνευματικοὶ ὁρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἤσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁρατίος κινούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

έπιθυμίας νὰ παραχολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ἵδιᾳ φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἥτοι τὸ 46 π. Χ.

Τάς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ρώμῃ πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π. Χ.) ἔξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βροῦτος ἥλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἔκεινου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ὀράτιος μετ' ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π. Χ. συνεχροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἤτηθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ὁ Ὀράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὁμολογήσῃ (‘Ωδὴ 7, στίχ. 9, 10, 11, 12 βιβλ. II) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. ‘Ισως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἤταν ἔκεινη τῶν ὁμοφρόνων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ’ ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

‘Η θέσις τοῦ Ὀρατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἤτταν, ἀποβαίνει δεινή. Ἡ μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἦτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

“Οτε ὅμως τῷ 41 π. Χ. ἔχοργγήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ Ὀράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, δπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τάς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὕρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι’ αὐτῶν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

‘Ἡ ἀπλῆ κατ’ ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἔξειλίχθη

σύν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε ὁ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλιών ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ρώμης. Τῆς ἐπάύλεως ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμνεῖ ὁ ποιητὴς συχνὰ εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἔκει εὑρεῖ ὅ, τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχὴ του, ἀνεσιν, χαράν, πηγάς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

'Η ποιητικὴ ἱκανότης τοῦ 'Ορατίου, αἱ ἔξαιρετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμός του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ ὡδαί του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

'Ιδιαιτέρας ὅμως μνείας εἶναι ἀξία ἡ πρὸς τὸν 'Οκταβιανὸν Αὔγουστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ 'Ορατίου. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἑτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁπίας ἔξεπροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐστερεύτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητὴς, ὥριμος ἥδη, ἦτο ἱκανὸς νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως τὴν Θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόσδον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἥτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἑτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π. Χ. καὶ ἑτάφη ἐπὶ τοῦ 'Ησουκούνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου του Μαικήνα, ὅστις εἶχε προηγηθῆ αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. Ἔργα τοῦ 'Ορατίου.

'Ο 'Οράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι : α) ἡ δακτυλικὴ (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπῳδοὶ (epōdi) εἰς ἑν διητίου, ποιήματα σκωπτικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ελληνος ιαμβικοῦ ποιητοῦ 'Αρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἐκ α το ν τα ἔτη ρος ὑμανος (carmen saeculare), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῇ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παιδῶν καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π. Χ. Σατυρικὰ δὲ εἶναι : α) αἱ Σάτιραι (Satirae ἢ Sermones) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὄποιων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἡθικὰς ἐλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὥρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμῳδίας τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, β) αἱ 'Επιστολαὶ (epistolaes) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὥρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας 'Αττικῆς κωμῳδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη πρὸς τὸν Ἡρόδοτον περί της ποιητικῆς τέχνης (ars poetica aut epistola ad Pisones) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπονρίου Πείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

'Ο 'Ορατίος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἴδιᾳ διὰ τῶν ὕδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαζών τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιούτων. 'Αγεδείχθη δ' ὄντως ἄφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὄποιων προτρέπει καὶ τοὺς ἀλλους, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ 259 « vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna » ἤτοι « Τμεῖς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ φύαι τοῦ 'Ορατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. 'Η φύλα, ὁ ἔρως, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὄποιους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἐμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπελίαν. "Αν καὶ ἐμιμήθη τοὺς "Ελληνας λυρικούς, τὸν 'Αρχιλόχον, τὴν Σαπφώ καὶ τὸν 'Αλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ως ἀντιγραφεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὄποιᾳ καταφάνεται ἡ γνησία ρωμαϊκὴ ψυχὴ του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χεῖρας ἐκλεκτῶν ὕδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. 'Ἐν αὐτῇ ἔκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του ἴδεωδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῦν, ἀφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος του Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἐρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὑμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

'Η ε' εἶναι εὔχὴ πρὸς τὴν "Αρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργίλιου φίλου Κοιντιλίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ ζ' ἔξωτερικεύει τὴν ἀμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ἡττῃ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

'Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἐκατὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἔξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

'Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν δραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν "Ἡραν καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

'Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αἴγυουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἡτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν φδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

Maria
Pavlou.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1. Maecenas, atavis edite regibus,
o et praesidum et dulce decus meum,
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis
5. evitata rotis, palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos ;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus,
10. illum, si proprio condidit horreo
quidquid de Libycis verritur areis ;
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus
15. numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare;
20. luctantem Icariis fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi
laudat rura sui ; mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
nec partem solidō demere de die
spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae ;

- A
- multos castra iuvant et lituo tubae
 25. permixtus sonitus bellaque matribus
 detestata. manet sub Jove frigido
 venator, tenerae coniugis immemor,
 seu visa est catulis cerva fidelibus,
 seu rupit teretes Marsus aper plagas.
30. me doctarum hederae praemia frontium
 dis miscent superis, me gelidum nemus
 Nympharumque leves cum Satyris chori
 secernunt populo, si neque tibias
 Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
 Lesboum refugit tendere barbiton.
 35. quodsi me lyricis vatibus inseres,
 sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1. Sic te diva potens Cypri,
 sic fratres Helenae, lucida sidera,
 ventorumque regat pater
 obstrictis aliis praeter Iapyga,
5. navis, quae tibi creditum
 debes Vergilium; finibus Atticis
 reddas incolumem precor,
 et serves animae dimidium meae.
- illi robur et aes triplex
 10. circa pectus erat, qui fragilem truci
 commisit pelago ratem
 primus, nec timuit praecipitem Africum
 decertantem Aquilonibus,
 nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
 15. quo non arbiter Hadriae
 maior, tollere seu ponere volt freta.

l. videlicat
2. tenera con

ετερός εόντων
πατέρων, μοι εταινε
ετερούς τηνι
ειδέρεσθαι την
βαστρια να ονομ
αθού να λευκάλη
είπονται πετσιτερά
μενοτο επέντο
επεργονται
ταύτης επεργονται
ταύτης επεργονται
ταύτης επεργονται
ταύτης επεργονται

25.
us
- quem mortis timuit gradum,
qui siccis oculis monstra natantia
qui vedit mare turgidum et
20. infames scopulos Acroceraunia ?
- nequicquam deus abscidit
prudens oceano dissociabili
terrā, si tamen impiae
non tangenda rates transiliunt vada.
25. audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum (nefas !)
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.
- post ignem aetheria domo
30. subductum macies et nova febrium
terrā incubuit cohors,
semotique prius tarda necessitas
- ηερος*
επιμετρωναι
ηεροποιησε
επεισεπειφευ
λοιη οφοι οι
επεισ επειζης
οβειρειν
επει Βραγηπον
δηι ειν γιτι
- leti corripuit gradum.
expertus vacuum Daedalus aëra
35. pennis non homini datis ;
perrupit Acheronta Herculeus labor.
- nil mortalibus ardui est :
caelum ipsum petimus stultitia, neque
per nostrum patimur scelus
40. iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1. Scriberis Vario fortis et hostium
victor, Maeonii carminis alite,
quam rem cumque ferox navibus aut equis
miles te duce gesserit.
5. nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii

- nec cursus duplicitis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum
- conamur, tenues grandia, dum pudor
10. inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni.
- quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15. nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?
- nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrum
cantamus, vacui sive quid urimur,
20. non praeter solitum leves.

4. (X)

1. Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae.
5. te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem
callidum quidquid placuit, iocosu
condere furto.
- te, boves olim nisi reddidisses
10. per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.
- quin et Atridas, duce te, superbos
Ilio dives Priamus relicto
15. Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra fefellit.

tu pias laetis animas reponis
 sedibus, virgaque levem coërces
 aurea turbam, superis deorum
 20. gratus et imis.

5. (XXI)

1. Dianam, tenerae dicite virginēs,
 Intonsum, pueri, dicite Cynthium
 Latonamque supremo
 dilectam penitus Jovi.
 5. vos laetam flumiis et nemorum coma,
 quaecumque, aut gelido prominet Algido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi ;
 vos Tempe totidem tollite laudibus
 10. natalemque, mares, Delon Apollinis
 insignemque pharetra
 fraternaque umerum lyra.

Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 15. Persas atque Britannos
 vestra motus aget prece.

6. (XXIII)

1. Quis disiderio sit pudor aut modus
 tam cari capitīs ? praeceipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.
 5. ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget ! eui Pudor et Justitiae soror,
 incorrupta Fides, nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem ?

- multis ille bonis flebilis occidit,
 10. nulli flebilius, quam tibi, Vergili.
 tu, frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.
- quid ? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15. num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida
 non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1. Nunc est bibendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus ; nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.
5. antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat
 contaminato cum grege turpium
10. morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria, sed minuit furem
 vix una sospes navis ab ignibus,
 mentemque lymphatam Mareotico
15. redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem
 remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
20. Haemoniae, daret ut catenis
 fatale monstrum. quae generosius
 perire quaerens nec muliebriter
 expavit ensem nec latentis
 classe cita reparavit oras.
25. ausa et iacentem visere regiam
 voltu sereno, fortis et asperas
 tractare serpentes, ut atrum
 corpore conbiberet venenum,
 deliberata morte ferocior ;
30. saevis Liburnis scilicet invidens
 privata deduci superbo,
 non humilis mulier, triumpho.

L I B E R A L T E R

8. (VII)

1. O saepe mecum tempus in ultimum
 deducte, Bruto militiae duce,
 quis te redonavit Quiritem
 dis patriis Italoque caelo,
5. Pompei, meorum prime sodalium ?
 cum quo morantem saepe diem mero
 fregi, coronatus nitentis
 malobathro Syrio capillos,
 tecum Philippos et celerem fugam
10. sensi, relicta non bene parmula,
 cum fracta virtus, et minaces
 turpe solum tetigere mento ;
 sed me per hostis Mercurius celer
 denso paventem sustulit aëre ;

15. te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Jovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec
20. parce cadis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25. curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1. Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates, neque in terris morabor
longius invidiaque maior

5. urbes relinquam, non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maeccenas, obibo
nec Stygia cohíbebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae
10. pelles et album mutor in alitem
superne nascumturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori
15. Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos.

me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20. disceit Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae ;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1. Martiis caelebs quid agam Calendis
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,

5. docte sermones utriusque linguae !
 vooveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.

hic dies anno redeunte festus
 10. corticem adstrictum pice demovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.

sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
 15. perfer in lucem : procul omnis esto
 clamor et ira.

mitte civilis super Urbe curas :
 occidit Dæs-Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosis
 20. dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
Cantaber, sera domitus catena,
iam Scytha laxo meditantur arcu
cedere campis.

25. neglegens, ne qua populus laboret,
parce privatus nimium cavere et
dona praesentis cape laetus horae et
linque severa.

11. (XXV)

1. Quo me, Bacche, rapis tui
plenum ? quae nemora aut quos agor in specus
velox mente nova ? quibus
antris egregii Caesaris audiar
5. aeternum meditans decus
stellis inserere et consilio Jovis ?
dicam insigne, recens, adhuc
indictum ore alio. non secus in iugis

Edonis stupet Euhias
10. Hebrum prospiciens et nive candidam
Thracen ac pede barbaro
lustratam Rhodopen, ut mihi devio

ripas et vacuum nemus
mirari libet. o Naiadum potens
15. Baccharumque valentium
proceras manibus vertere fraxinos,

nil parvum aut humili modo,
nil mortale loquar, dulce periculum est,
o Lenaee, sequi deum
20. cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis

5. annorum series et fuga temporum.
non omnis moriar multaque pars mei
vitabit Libilitanam; usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium

scandet cum tacita virgine pontifex.
10. dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens,

princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, coman.

τον Ηρακλέα ή Κάστο της Αιγαίου περιήγησε στην απόμενη περίοδο, που ονομάζεται η περίοδος της θεραπείας της Ελλάδος. Τον ίδιο χρόνο ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης μεταξύ της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης, την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος. Ο Βεντζαμίν Στόκερ έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

Στην περίοδο αυτήν άφησε την Αθήνα ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, ο οποίος έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος. Ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

Εδονική Σταύρος Βασιλείου

10. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

11. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

12. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

13. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

14. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

15. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

16. Η Ελληνική Προστασία στην Αιγαίον

Την περίοδο αυτήν, ο Ιάκωβος Βεντζαμίν Στόκερ, ο ιδρυτής της Αγγλικής Ακαδημίας της Φιλοσοφίας, έγραψε στην Αγγλία την πρώτη επιστολή της Ελληνικής Ακαδημίας στην Αγγλία, στην οποία διέπρεψε την ιδέα της Ακαδημίας της Ελλάδος.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι.-ΩΔΗ Ι

1 - 6. *atacus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus* - *a - um*, τοῦ ρ. *edo* = γεννῶ. *decus* - *oris* = κόσμημα. *iuno* - *vi - tum* (*α'*) = ἀρέσκω. *curriculum* - *i* = ἀρμα. *meta* - *ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπάξ τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* ρ. (*α'*) = διαφεύγω. *palma* - *ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *eveho* - *xi - ctum* (*γ'*) = ἀναβιβάζω, ἀνυψῶ. ἡ φυσ. σ.: *sunt quos* (= nonnulos) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ meta καὶ palma ὑποκ. τοῦ evehit). *Maecenas* - *atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἱππεὺς Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὔγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis* - *e* = εὔμετάβολος, ἀσταθής. *turba* - *ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *proprius* - *a - um* = ὁ ἴδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, διτοβολών. *verro* - *rri - rsum* (*γ'*) = σαρῶ (σαρώνω). *area* - *ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergeminī honores* λέγονται: ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραίτωρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae*: διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo* - *di - ssum* (*γ'*) = σχίζω, σκάπτω. *sarculum* - *i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio* - *onis* = ἡ πρότασις, ὁ δρός. *nunquam demoveas* = οὐδέποτε θήβελες ἀπειμακρύνει. *trabs* - *bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco* - *ui - ctum* (*α'*) = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (*α'*) = παλαιώ. *mox ἐπίρ.* = μετ' ὀλίγον. *reficio* (re - facio) = ἐπισκευάζω. *ratis* - *is* = ἡ σχεδία, πλοῖον. *quassus* - *a - um* (τοῦ ρ. *quatior*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἀπειρος. *Attalicae condiciones*: διότι τὰ πλούτη τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. 'Ο Ἀτταλος ὁ III (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ρωμαῖους. *Cypria trabs*: διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροί θαλασσοπόροι καὶ ίκανοι ἔμποροι. *Africus* ==

ό λιψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης κατά τὸν χειμῶνα ἄνεμος. 19 - 29. *rosulun - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - spreui - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγωρῶ. *nunc . . . nunc* = ὅτε μέν... ὅτε δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - is* = πράσινος, θαλερός. 'Η φυσ. σειρά : *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae = παρὰ τὴν* ἥρεμον πηγὴν (κεφαλόφρυσον) *ἱεροῦ ὕδατος* : (αἱ πηγαὶ ἡσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρδύμαι. *sub Jove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo*. *seu - seu* = εἴτε - εἴτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. **Massicus** : καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ δόνομα τοῦ ὁμωνύμου ὄρους τῆς Ἰταλίας. *sub Jove frigido* : διότι ὁ *Juppiter*, ὡς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. **Marsus** = Μαρτικός, δόνομα λασῆ Ιταλικοῦ. 30 - 36. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ιερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. *gelidus*, ἐπίθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -nrevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν δργανον). **Euterpe - Polyhymnia**, δόνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. δργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. **Lesbous** : διότι ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ θεοῦ π. Χ. αἰῶνος, ἡσαν Λέσβιοι. *nates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - is* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *ferio - ire* (δ') = πλήγτω. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐὰν μὲ κατατάξῃς μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ - ΩΔΗ III

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις ('Αφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ιερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία 'Αφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς 'Ελένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. 'Ηλεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν δικρων τῶν ἴστων φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis* (ventis). *Iapyx - ygis* = ὁ Ιάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς Ρωμαίους ἤτοι κυρίως ὁ βαρειοδυτικὸς ἄνεμος, λίγαν εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἔξι Ιταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Η φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἴθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, ὡς πλοῖον. *quae debes tibi creditum* Vergilium : διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ ὄποιον οὕτω debet. *reddo* (ρ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἡμίσυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη) ἢ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui...* πρβλ. « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει... ». *fragilis - is* ἐπίθ. = εὔθραυστος. *trux - cis* ἐπίθ. = ἀγριος (*fragilis ratis - trux pelagus, ἀντίθεσις*). *praeceps - itis* (*prae - caput*) = προπετής, ὀρμητικός. *Hyades - um* = αἱ Υάδεις : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. 'Η ἐπιτολὴ των ἐνομίζετο διτὶ ἐπέφερεν ὑετούς καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo* (Noto) β' ὅρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδριατικός, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ ὄποιον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult τοῦ volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (ille homo) qui. . . : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν εἶναι ἀρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλούμενων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acrocerautia* = τὰ Ἀκροκεραύνια, ὁροσειρά τῆς Ἡπείρου καὶ ἀκρωτήριων : αἱ Ὕψηλαι κορυφαί των πολλάκις ἐπλήγτοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam* ἐπίρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssum* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοΐα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμηταί θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ρ. *perpetuor* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται ὁρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas !* = ἐπιφ. φεῦ !,

έκφράζον τὴν ὁδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου.

27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεὺς, ὃστις ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus malu* ἐννοεῖ τὸν ὀλέθριον δόλον, δι' οὗ ὁ Προμηθεὺς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαροί. *nova febrium cohors* = νέον πλῆθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ semoveor) = ὁ ἀπομεμακρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἄνθρωποι δηλ. πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα ὅμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ ὄποια περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *exerior*, ρ. = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἀθλος. *perrupit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Ἄδην" ἢτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατάρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil - nihil*. *nihil ardui est* = οὐδὲν ἄναντες, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρώπινην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem*, ὑποκ. τοῦ ponere. *iracunda fulmina* = τοὺς ὀργίλους κεραυνούς του.

5. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου. *Varius* (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὁρατίου, κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικόδιος καὶ τραγικὸς ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis aliti* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὁ "Ομηρος"). *ales - itis* = ὁ πτερωτὸς (ἐνταῦθα ὁ κύκνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἔγένησε τὸν "Ομηρον. *quam rem cumque tūmēsis, ἀντὶ quamcumque rem...* miles περιληπτ. *nāvibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίππας (M. Οὐιψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγουστείων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου. *nos* = ὁ Ὁρατίος καὶ οἱ ἵσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφροσύνη). *conor ρ.* = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = ὁ στόμαχος, ὁ

χόλος. *Pelidae . . . nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ Ὁμηρικὸν πολύτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). 'Ο ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν, προκειμένου νὰ ἔγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀγρίππα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. « Πελοπιδῶν κακά ». *tenuis - is* ἐπίθ. = λεπτός, ταπεινός. *grandis - is* ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. *imbellis* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. 'Η φυσ. σειρὰ εἶναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto - ui - itum (α')* = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum (γ')* = ἀποτρίβω ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = ὄμηρικὸν « κλέα ». *culpa ingeni* = ἡ ἀφυΐα. 13 - 20. *tunica - ae* = ὁ χιτών. *quis scripserit digne?* = τίς ἤθελεν δυνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ "Αρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, « χαλκοχιτών ». ἀδάμας κατὰ τοὺς ὄμηρικους χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἡγείοχος τοῦ Ἰδομενέως. *ope Palladis* (ὅρ. Ἰλιάδ. E, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἴσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = ὄνυξ. 'Η φυσ. σ. : *nos cantamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes* : αἱ ἐρωτικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφυέστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ « κομμένα νύχια ». *nacus*, ἐπίθ. = κενός. 'Η σειρὰ εἶναι : (*sive*) *nacui* (amore) (*sumus*), *sive quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρως, « εἴμεθα τσιμπημένοι ». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὕθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Χ

1 - 20. *Facundus*, ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ "Ατλας πατὴρ τῆς μητρὸς τοῦ Ἐρμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ ἤθη. *catus*, ἐπίθ. = νούνεχής. *decorus* = εὔπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνηθείας τῆς εἰσαχθείσης διὰ τῆς παλαίστρας, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ). 'Η φυσικὴ σειρὰ εἶναι : *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves redditisses . . . risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fefellit* : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἐχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ. ἑξ.). *levis turbula* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν "Ἄδου σκιῶν") (πρβλ. Ἐρμῆς ψυχοπομπός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ ΧΧΙ

1 - 4. *dicite* = ὑμνεῖτε. *intonsus* = ἀκαρτος : ἐπίθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthus* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτον καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὃπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *delectus* (τοῦ *dilego*) = ἡγαπημένος. Ἡ φᾶλη ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἄσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς φάλλουν παίδες, ὡς πρῶτον ἡμιχρόιον, τὸν δεύτερον παρθένοι, ὡς δεύτερον ἡμιχρόιον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον φάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρύνεται κατωτέρω καὶ φάλλεται ἡ μὲν δευτέρα στροφὴ ὑπὸ τοῦ ἡμιχρόιου τῶν παίδων, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta flumiis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία "Αρτεμις). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaesumque* (coma). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὄποιον ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Ἀν. τῆς Ρώμης. *promineo* ρ. (β') = ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἔρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis - is* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἔξ ἴσου ὑμήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγειῷ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ιερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἄρρην. *insignemque umerum* (*Apollinis pharetra et fraterna lyra*). ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *Hic* (Apollo). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ρωμ. πολιτείας Ὁκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιφιδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρετανοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (Apollo) *vestra prece aget* (ἀντὶ abaget) *bellum...* *a principe...* *in Persas.*

6. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ ΞΧΙΙΙ

Quis . . . sit = δυνητ. εὐχτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitum*, σύνδεσον πρὸς τὸ desiderio. *praecipe* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, προβλ. ζηνεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη : μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ύγρος, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ίνχαντης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὀράτιον ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = οἰοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ parem. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὄποιας συνδεδυασμένας εἶχεν ὁ Κοιντίλιος καὶ αἱ ὄποιαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιοιν πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis - is* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἀνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβὴς (ἡ εὐσέβεια σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscīs deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilum, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σου ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοιντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν δρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαιόωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ’ αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid?* = τί δέ ; *modererē* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑπὸτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον ὄργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὀρφέως μῦθον. *num redeat?* ξράγε ἥθελεν ἐπανέλθει ; *virga - ae* = ἡ ράβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἀπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού...). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸ ν' ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ "Αδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωὴν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ "Αδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia, ὑπέροχος συμβυθυλή*. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ ΣΣΣVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ "Αντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. Saliares dapes = Σάλιαι εὐωχίαι. Salii : οἱ Σάλιοι ἡσαν ἵερεῖς τοῦ "Αρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὄμοιών ἐν τῷ ναῷ τοῦ "Αρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἦγον μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν καὶ ἔχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἅδοντες ὑμνους (carmen saliare). Τὴν ἑορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εὐωχίαι. pulvinar - aris = προσκεφάλαιον, ἄλινη. Κατά τινα ἑορτὴν lectisternium καλουμένην, οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἔξεθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εὐωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. sodalis - is = σύντροφος, ἕταῖρος. antehac, δηλ. πρὸ τῆς ἥττης τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ἡπειρεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. Caecubum vivum = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου γάρως τῆς Λατίνης. avitus = προγονικός. depromo = ἔξαγω. 'Η φυσ. σειρά : dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ρώμης. demens ruina = ἀφρού ἐρείπιον· ἀντὶ demens regina. contamino (ρ. α') = μιαίνω. cum contaminato grege morbo turpium virorum : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. impotens - nitis = ἀκρατής. impotens sperare quidlibet : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἤλπιζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. fortuna dulci ebria = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εὐτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ρωμαίων). 'Η εὐτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γεννᾷ μέθην. 13 - 32. minuo, ρ. = μειῶ. vix una sospes navis = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). lymphatus, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ nymphaeus = νυμφόληπτος, μανόμενος. Mareoticō (vino) = ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἴνου· περίφημος εὔσομος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. volantem (reginam) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασιλίσσαν. remis adurgens = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνως. accipiter - tris = ὁ ἱέραξ. velut accipiter adurget molles columbas = ὡς ἱέραξ ὅρμᾶ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. Ὁμήρ. Ἰλιάδος X, στ. 139 : « ηὗτε κίρκος ἐλαφρότατος πετεεινῶν οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). campi Haemoniae = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. Haemonia ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

*nivalis - is, èpitθ. = χιονώδης. fatale monstrum : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ως μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. muliebriter èpitθ. = θηλυπρεπῶς. nec muliebriter exparavit ensem : ὅτε ὁ Αὔγουστος ἔπειμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὐτῇ ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. nec latentes oras reparavit cita classe = καὶ δὲν ἔζητησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἴσθμον τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ως αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἰλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρεπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἥττάν της, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωυμοῦ. fortis et tractare asperas serpentes = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς της ἀγρίους ὅφεις. deliberata morte ferocior = τολμηροτέρα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά : *invidens non humiliis mulier privata dederici superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἡ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ρώμην) διὰ φοβερῶν Λίβυρνίδων. *Liburna (navis) = Λυβυρνικὴ ναῦς* : Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.*

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ VII

O Pompei . . . prime meorum sodalium . . . deducti. 'Ο Πομπήιος Ούαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. ultimum tempus = δέσχατος κίνδυνος. Bruto militiae duce : ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἡς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Ούαρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. redono = δωροῦμαι πάλιν. Quiritem : ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ούαρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα εἶχε στεφηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. sodalis = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρηγκτοι. morans dies = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραῖ καὶ ως τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *merum - i* = ὁ ἔκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στίλβουσαν κόμην. *Malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἐλαιῶδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. *brillantine*). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασσα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene*. 'Ο Όρατιος ὡς ἀξιωματικὸς (*tribunus militum*) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμητιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *minax - acis* = ὁ ἀπειλητικός : *minaces* εἶναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οἴτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solūm tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ρυπανθὲν διὰ τοῦ αἰματος τῶν γενναίως πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *parvum* = κατεπτομένον. *Mercurius sustulit*: ὁ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἔξηρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν τάξεων (πρβλ. Ἰλ. Γ, στ. 309, Ε, στ. 312 κ. ἔξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυσμένων κυμάτων). *in bellum*: ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὕτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὔαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἤτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ ὀφειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐώγχια (κοινῶς τραπέζι). *redde Iovi*: ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἶχε κάμει τὸ μα, ἢν σωθῇ. *depone sub lauru mea*: ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὄποιαν θὰ ἀνέπαιε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. "Ισως δύμως νὰ ὑπονοῇ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαθλού τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πήλινον). *destino*, ρ. α' = τάττω, δοίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημεριὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde*: ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγὰς « γέμιζε... κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *capax - acis* = εὐρύχωρος. *apium - ii* = τὸ σέλινον. *udus - i*, ἐπίθ. = ὑγρός, εὔκχυμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* ρ. α' = σπεύδω. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξ.: quis (curat) deproperare

myrto ἡ ἀτακτος πλοικὴ δηλωτικὴ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *iactus Veneris* = ὁ βόλος τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιὰν τῶν ἀστραγάλων (εἶδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν οἱ ἀστράγαλοι ριπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας των τοὺς ἀριθμούς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βολὴ· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἄριθμος 1, ἡ βολὴ ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* ο. α' = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἡδωνοί : λαὸς Θρακικός, οἰνοπότης, διότι ἔκει ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto amico dulce est mihi furere*: καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων εὐχέσπεια γεγονότων λέγομεν «Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴν χαρά μου».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ Ξ

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ γρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis - is* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis ἀντὶ urbes*. Ἡ φυσ. σειρά : ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. *biformis* : διότι φαντάζεται ἔσωτὸν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. 'Ο 'Οράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αὖ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν φύσην. *non ego . . . obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν ὄποιον προσφωνεῖς (μὲν τὸ βστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebo* *unda* = οὔτε θά κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὄδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀλίγον (τὸ σημερ. ἵδον - ἵδον). *residunt* τοῦ residio=ἐπικάθημαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mutor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* = λεῖα πτύλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ viso = θεῶμαι, βλέπω. *notior Dardaleo Icaro* = γνωστότερος (ὄνομαστότερος) τοῦ Ικάρου τοῦ ίδιου τοῦ Δαιδάλου· (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὅχι τὴν πτῶσιν τοῦ Ικάρου). *gementis Bospori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἐξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρτεις. Ἡ χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νομισταίας. *canorus ales* = ὠδικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὄπερβορείων ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. *Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἰβηρ (Ἰσπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἴμαι ἀθανάτος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, δταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηνία, ὁ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελῆς. *mīte supervacuos honores sepulcri* = ἀφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομιμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ VIII

caelebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae*: κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναι ἔωρταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσυκλίνου λόφου τὰ Matronalia πρὸς τιμὴν τῆς Junonis Lucinae ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιθανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος: διὰ τοιούτων πλίθων εἶχε κατασκευάσει, φάνεται, ὁ Ὁράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae*: ἐννοεῖ τὸν Μαϊκήναν, ὅστις ἥτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. *unoeo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κάνω τάμα ». *epulae - arum* = ἑορταστικὴ ἑστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τοὺς ἀνω θεοὺς ἔθυνον λευκὰ ζῷα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθη. *arboris iactus*. *iactus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὄμιλεπ περὶ κινδύνου, τὸν ὄποῖον διέτρεξε, πληγεὶς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἑορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· hic dies demovebit corticem (προσωποποιία). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instiuta bibere sumum* : οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἰναποθή-

καην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἔστιαν, διότι εἴχον τὴν γριώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ἴδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo*: ὁ A. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὑπατος τὸ 33 π. X., ὅτε ὁ Μαικήνας ἐχάρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαιλιν. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum (γ')* = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σφος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὕγειαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωṭίας. (Ο ‘Οράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμη παννύχιον ἑορτήν). *procul esto omnis clamor*: ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῖ τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super urbe curas*: εἴχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας «ρίξτο λιγάκι ἔξω». Ο ‘Οκταβιανὸς τότε είχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτὴν τοῦ τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis*: βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡτηθεὶς τῷ 29 π. X. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ M. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἔχθρος. *dissideo - edi - essum (β')* = διίσταμαι. *Medus dissidet sibi*: ἐννοεῖ τὰς ἐμφύλιους ἔριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis*: διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κονταβρικός: ἔθνος Ισπανικόν. (Οἱ Ισπανοὶ ἡττήθησαν τῷ 29 μ. X. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὄψιμος. *laxo, ρ. α'* = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret*: ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἰδιώτης (κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολύ, «ρίξτο λίγο ἔξω». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρός δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

II. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ ΞΑΥ

Quo ἐπίρ. = ποῦ. nemus - oris = δρυμός, δάσος. Η φυσ. σειρά: in quae nemora aut in quos specus agor: θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἔαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor, ρ.* = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὁμοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὔιας, Βάκχη, Μαικήνας. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lui-*

stratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *devious - a - un* (de via) = ὁ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ἄν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentum vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἔχριζώσουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΖΔΗ XXX

Perennis - is (per - annus) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *silus - us* = ὁ εὐρώς (κοινὸς μοῦγλα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὐρώς, τὸ εὐρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρῶσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax*: ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὕδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω ὀλόκληρος. (Ἐκ τοῦ « ἐγώ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμα μου θὰ ζῇ εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα μου). *Libilitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη, Ἀφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = *dum scandet* = ἀδιαλείπτως νέος. *dum scandet Capitolium*: δηλ. αἰώνιως, διότι κατὰ τοὺς Ρωμ. ἡ πόλις των ἥτο αἰώνια. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπῆς παρθένου : ἐννοεῖ τὴν Vestalem maximam, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν Pontificem ἵστατο σιωπὴλὴ μετὰ τῶν ἄλλων Ἐστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὐφίδος, ποταμὸς τῆς Ἀπουλίας, πατρίδος τοῦ Ὁρατίου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας. *raupper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεύων χώρας αὐγμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὕδατα. *obstrepo - ui - itum* (γ') = ψοφῶ, θορυβῶ. *humili potens* (factus): ὁ Ὁρατίος, διότι ἥτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἔαυτόν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis* = *quam* (superbiam) *meritis quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. Ὁ Ὁρατίος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ούεργιλίου Αΐνειάς		Σελ.	1 - 1
1. Εἰσαγωγὴ	"	5 -	5
2. Κείμενον	"	21 -	39
α. Βιβλίον I	"	17 -	22
β. Βιβλίον II	"	23 -	31
γ. Βιβλίον III	"	32 -	35
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	37 -	91
α. Βιβλίον I	"	37 -	59
β. Βιβλίον II	"	60 -	80
γ. Βιβλίον III	"	81 -	91
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis		"	93 - 152
1. Προλεγόμενα	"	97 -	108
2. Κείμενον	"	109 -	116
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	117 -	152
III. Ὁρατίου Ὡδαὶ		"	153 - 192
1. Εἰσαγωγὴ	"	157 -	161
2. Κείμενον	"	163 -	173
α. Liber primus	"	163 -	169
β. Liber alter	"	169 -	171
γ. Liber tertius	"	171 -	173
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	175 -	188
α. Βιβλίον I	"	175 -	183
β. Βιβλίον II	"	183 -	186
γ. Βιβλίον III	"	186 -	188

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γυνησιότητος αὐτῶν.

‘Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.
Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7
τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφημ. Κυβ. 1946, Α' 108).

‘Εκδοσις Θ’/Ζ’/Η’ 1965 (VIII) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 20.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1320/24-8-65

‘Εκτύπωσις - Βιβλιοδεσία : ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε. - Φιλαδελφίας 4 - ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής